

In het kader van de geplande ontwikkeling van een verkaveling aan de De Craenestraat te Bellem (deelgemeente van Aalter, provincie Oost-Vlaanderen) voerde een team van Monument Vandekerckhove nv van 8 tot en met 10 juli 2015 een archeologische prospectie uit op het terrein. Opdrachtgever voor het onderzoek was Hyboma nv. Het onderzoek werd uitgevoerd volgens de bijzondere voorwaarden opgesteld door Onroerend Erfgoed. In totaal werden negen proefsleuven aangelegd op het terrein met bijbehorende kijkvensters en uitbreidingen. Het onderzoeksgebied maakt deel uit van een gekende grotere site met walgracht, het zogenaamde Kerkegoed.

Het onderzoek leverde sporen op vanaf het midden van de 15de eeuw tot in de 20ste eeuw. In grote lijnen konden drie fases (ontstaan, ontwikkeling en einde) in de site met walgracht herkend worden op basis van het vondstmateriaal en de oversnijdingen van de grachtssystemen. Aanvullend werden nog enkele vondsten aangetroffen uit de einddagen van de Eerste Wereldoorlog bij het bevrijdingsoffensief van de regio Knesselare en Ursel. De onderzoeksvragen konden allen beantwoord worden en de bewaring van de woonstructuur bleek niet goed, waardoor een verder vervolgonderzoek niet werd geadviseerd.

BASISRAPPORT

ARCHEOLOGISCHE PROSPECTIE

BELLEM

DE CRAENESTRAAT - KERKEGOED
(prov. OOST-VLAANDEREN)

BASISRAPPORT

Monument
Vandekerckhove

Auteurs: Maarten BRACKE, Bart BOT
Redactie: Bert ACKE

Monument Vandekerckhove nv
Oostrozebekestraat 54
8770 INGELMUNSTER

Afdeling Archeologie
Rapport 2016/02

Afbeelding op schutblad: Algemeen zicht op de site.

0. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Opgraving ☐	Prospectie ☒
Vergunningsnummer: 2015/270	
Datum aanvraag: 10/06/2015	
Naam aanvrager: BRACKE Maarten	
Naam site: Aalter Nieuwstraat – De Craenestraat	
Naam aanvrager metaaldetectie: BRACKE Maarten	
Vergunningsnummer metaaldetectie: 2015/270 (2)	
Opdrachtgever:	Hyboma nv Wilgenlaan 39 8610 Kortemark
Uitvoerder:	Monument Vandekerckhove nv Oostrozebekestraat 54 8770 Ingelmunster
Bevoegde Vlaamse overheid:	Stani Vandecatsye (erfgoedconsulent, Onroerend Erfgoed Oost-Vlaanderen)
Bevoegde Intergemeentelijke Archeologische Dienst:	/
Projectleider:	Bert Acke
Leidinggevend archeoloog:	Maarten Bracke
Archeologisch team:	Bart Bot
Plannen:	Maarten Bracke, Sarah Dalle
Conservatie:	/
Materiaaltekeningen:	/
Start veldwerk:	8/07/2015
Einde veldwerk:	10/07/2015
Wetenschappelijke begeleiding:	/
Projectcode:	BEDE15
Provincie:	Oost-Vlaanderen
Gemeente:	Aalter
Deelgemeente:	Bellem
Plaats:	Nieuwstraat/De Craenestraat
Lambertcoördinaten:	X: 88596,32, Y: 198131,49
Kadastrale gegevens:	Afdeling 4, sectie D, percelen 77a (partim), 79b (partim), 79g, 79h, 80h, 80k, 81k2, 81y
Beheer opgravingsdata:	Monument Vandekerckhove nv Oostrozebekestraat 54 8770 Ingelmunster
Beheer vondsten:	Hyboma nv Wilgenlaan 39 8610 Kortemark
Titel:	Archeologische prospectie Bellem De Craenestraat - Kerkegoed (prov. Oost-Vlaanderen). Basisrapport.
Rapportnummer:	2016/02
Contact:	info@monument.be; T: +32 51 31 60 80

1. INHOUDSTAFEL

0. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS.....	2
1. INHOUDSTAFEL	3
2. INLEIDING.....	5
3. BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS	7
3.1. GEOGRAFISCHE EN TOPOGRAFISCHE SITUERING.....	7
3.2. GEOLOGISCHE EN BODEMKUNDIGE SITUERING	8
4. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS.....	11
4.1. HISTORISCHE INFORMATIE	11
4.1.1. <i>Geschreven bronnen</i>	11
4.1.2. <i>Cartografische en luchtfotografische bronnen</i>	14
4.1.3. <i>Conclusie en vergelijking</i>	21
4.2. ARCHEOLOGISCHE INFORMATIE	23
5. ONDERZOEKSMETHODE.....	25
5.1. ALGEMEEN.....	25
5.1.1. <i>Vraagstelling</i>	25
5.1.2. <i>Randvoorwaarden</i>	26
5.1.3. <i>Raadpleging specialisten</i>	27
5.1.4. <i>Motivatie voor selectie van het materiaal en staalname</i>	27
5.2. BESCHRIJVING	29
5.2.1. <i>Vorbereiding</i>	29
5.2.2. <i>Veldwerk</i>	30
5.2.3. <i>Vondstverwerking en rapportage</i>	34
6. BESCHRIJVING VAN DE AANGETROFFEN SPOREN, STRUCTUREN EN VONDSTEN	35
.....	35
6.1. STRATIGRAFIE.....	35
6.2. BESCHRIJVING	37
6.2.1. <i>Algemeen</i>	37
6.2.2. <i>Fase 1: het ontstaan van de site (ca. 1450-1600/1650)</i>	37
6.2.2.1. Sporen	37
6.2.2.1.1. Grachten	37
6.2.2.1.2. Keermuur	42
6.2.2.2. Vondstmateriaal fase 1	44
6.2.2.2.1. Aardewerk	44
6.2.2.2.2. Metaal	45
6.2.2.2.3. Botmateriaal	45
6.2.2.3. Natuurwetenschappelijk onderzoek.....	47

6.2.2.3.1. ¹⁴ C-datering.....	47
6.2.2.3.2. Macrobotanisch onderzoek	48
6.2.2.3.3. Pollenonderzoek	48
6.2.3. <i>Fase 2: de vorming van de site met walgracht (1600/1650 – 19de eeuw)</i>	49
6.2.3.1. Sporen	49
6.2.3.1.1. Resten van de hoeve	49
6.2.3.1.2. Walgracht.....	51
6.2.3.2. Vondstmateriaal fase 2	55
6.2.3.2.1. Aardewerk	55
6.2.3.2.2. Metaal	56
6.2.3.2.3. Leder	56
6.2.3.3. Natuurwetenschappelijk onderzoek.....	60
6.2.3.3.1. ¹⁴ C-datering.....	60
6.2.3.3.2. Macrobotanisch onderzoek	61
6.2.3.3.3. Pollenonderzoek	61
6.2.3. <i>Fase 3: het einde van de site met walgracht (1850/1900 - 20ste eeuw)</i>	62
6.2.3.1. Sporen	62
6.2.3.1.1. Paalkuilen	62
6.2.3.1.2. Afvalkuil.....	62
6.2.3.1.3. Perceelsgracht.....	62
6.2.3.2. Vondstmateriaal fase 3	65
6.2.3.2.1. Aardewerk	65
6.2.3.2.2. Glas	65
6.2.4. <i>Eerste Wereldoorlog (1914-18)</i>	67
7. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE VINDPLAATS	69
8. SYNTHESE	75
9. LITERATUUR.....	77
10. BIJLAGEN	79

2. INLEIDING

In het kader van de geplande ontwikkeling van een verkaveling aan de De Craenestraat te Bellem (deelgemeente van Aalter, provincie Oost-Vlaanderen) voerde een team van Monument Vandekerckhove nv van 8 tot en met 10 juli 2015 een archeologische prospectie uit op het terrein. Opdrachtgever voor het onderzoek was Hyboma nv. Het onderzoek werd uitgevoerd volgens de bijzondere voorwaarden opgesteld door Onroerend Erfgoed.

In dit basisrapport worden de resultaten van het archeologisch onderzoek voorgesteld. In enkele inleidende hoofdstukken worden de geografische, bodemkundige, historische en archeologische situering van het terrein toegelicht, alsook de gebruikte methodologie bij het onderzoek. Vervolgens worden de resultaten besproken en wordt een interpretatie gegeven aan de aangetroffen sporen en vondsten. Als besluit volgt een synthese van de resultaten met aanbevelingen voor eventueel verder onderzoek. Het geheel wordt verduidelijkt door middel van kaarten en foto's. Als bijlage zijn de gedigitaliseerde overzichtsplannen opgenomen. Bij het rapport hoort een digitale drager met daarop de plannen, de foto's, de inventarissen en de digitale versie van deze tekst. De diverse onderzoeksdata zijn ook steeds ter beschikking via www.monarcho.be/databank (publieke databank).

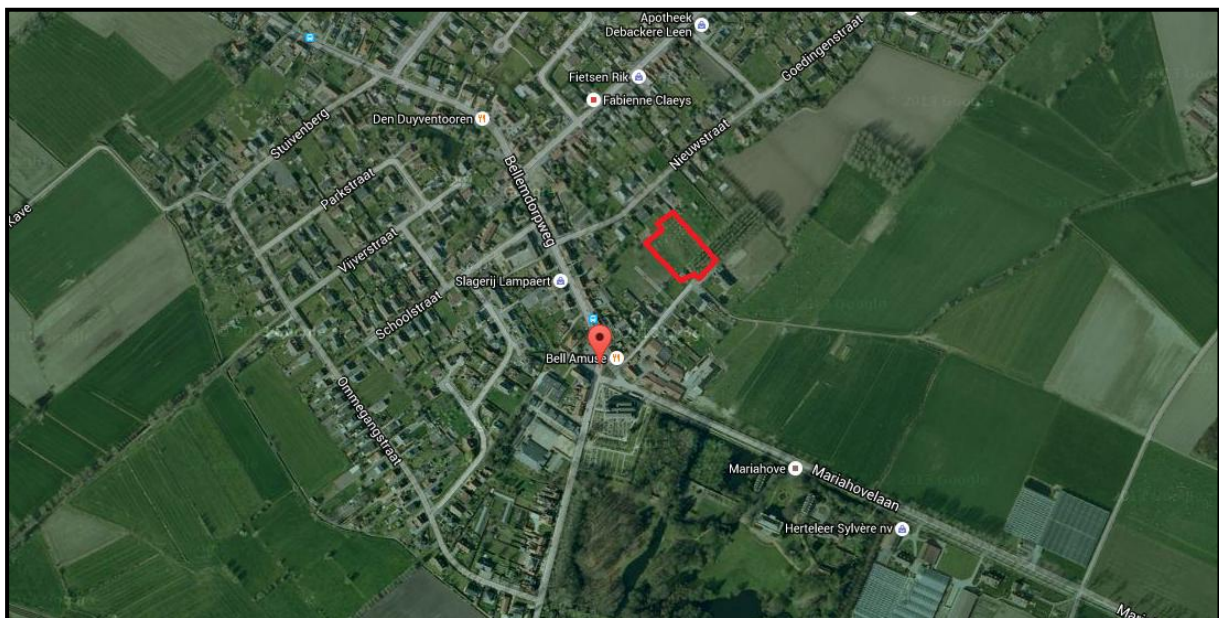
Langs deze weg wordt eveneens dank betuigd aan volgende personen en instanties die zorgden voor een aangename samenwerking en bijdroegen tot het vlotte verloop van het onderzoek: Reginald Depraetere (Hyboma nv), Stani Vandecatsye (erfgoedconsulent Onroerend Erfgoed), Martine Degroote (Geomex), Kathleen Lanclus, Jan Luysaert en André Bollaert (Het Land van Nevele), Jan Camerlinckx en Filip Bastiaen (archief Aalter) en Jan Moens (erfgoedonderzoeker Onroerend Erfgoed).

3. BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS

3.1. Geografische en topografische situering

Het onderzoeksgebied is gelegen in het centrum van Bellem, een deelgemeente van Aalter (prov. Oost-Vlaanderen). Het terrein bevindt zich aan het uiteinde van de doodlopende De Craenestraat. Langs de noordelijke grens bevinden zich de woningen langs de Nieuwstraat. De oostelijke grens wordt gevormd door weilanden. Aan de zuidelijke zijde werd een grote villa gebouwd, die zich eveneens binnen de oude site met walgracht bevindt (zie verder). De site bevindt zich op enkele honderden meter ten noordoosten van de kerk van Bellem. Het terrein bevindt zich op ca. +9m TAW. Ten opzichte van de directe omgeving is duidelijk te zien dat het niveau beduidend lager gelegen is, tot zelfs 1m.

Het terrein was voorafgaand aan het archeologisch onderzoek in gebruik als een verwilderd weiland en biesen. Het onderzoeksgebied maakt deel uit van een grotere site met walgracht. Het terrein heeft betrekking op de noordwestelijke hoek ervan. In totaal is deze site met walgracht 2ha groot. Het onderzoeksgebied zelf is ca. 6000m².

Figuur 1: Luchtfoto met aanduiding van het volledige projectgebied (rood) ten noordoosten van de kerk van Bellem ter hoogte van de De Craenestraat (© Google maps).

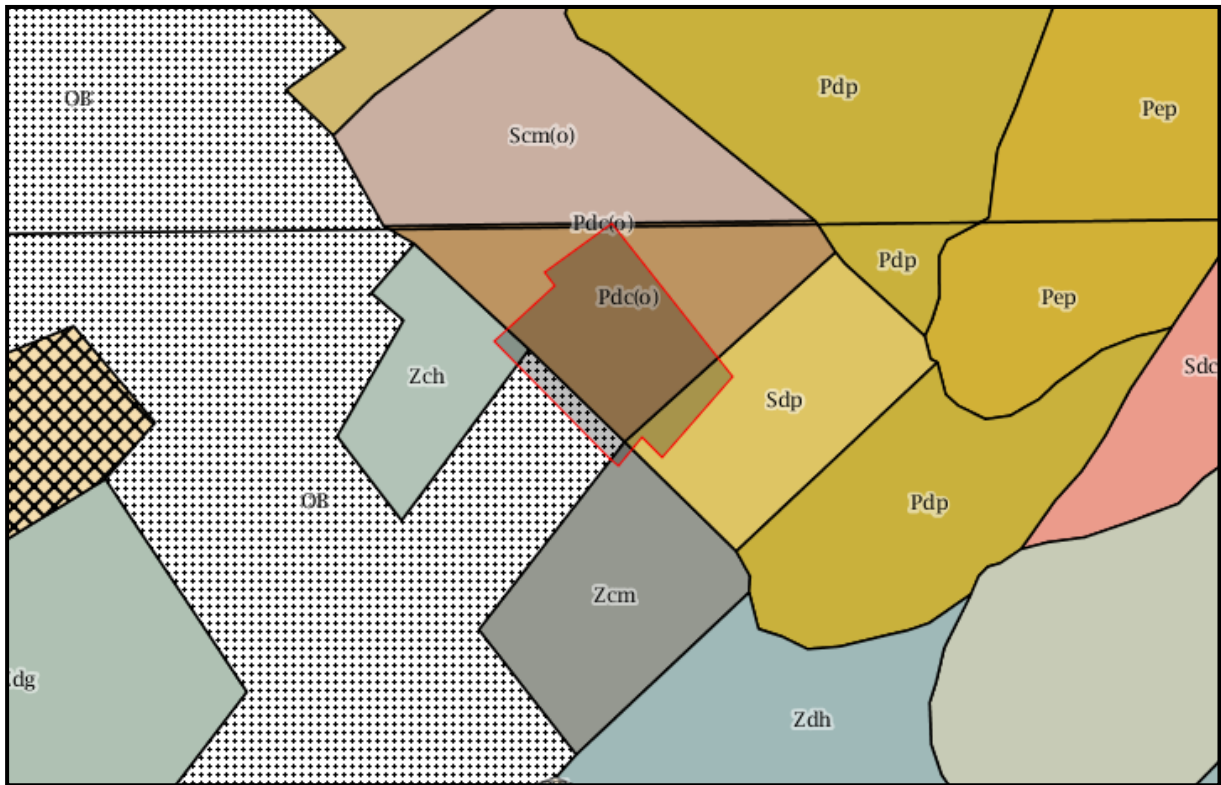
3.2. Geologische en bodemkundige situering

Het onderzoeksgebied bevindt ten zuiden van het Kanaal Gent-Brugge in een overgangszone tussen een zandleem- en zandbodem. Het centrum van Bellem bevindt zich meer op een zandrug die vanuit noordelijke richting naar het zuiden loopt. De oostelijke zijde richting het kanaal is meer zandleem van textuur en vochtiger van aard. De twee voorkomende bodemtypes op de site zijn: Pdc(o) en Sdp. Het bodemtype Pdc(o) vertegenwoordigt het grootste deel van de site. Enkel aan de zuidelijke grens is het bodemtype Sdp aanwezig. Aan de westelijke grens is een groot deel niet gekarteerd, maar zijn wel de zandige bodems (Zch en Zcm) aangegeven met een dikke humus A-horizont (Zcm) en matig droog van vochtigheidsklasse.

Pdc(o) is een matig natte lichte zandleembodem met een sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B-horizont. De bouwlaag van deze gronden is zeer donker grijsbruin en humusrijk. Vanaf 30cm diepte is het materiaal bruin tot bleekbruin, meestal komen in deze horizont roestverschijnselen voor vanaf 40-60cm. De sterk verbrokkelde en gevlekte textuur B begint tussen 60 en 80cm. In vele gevallen is de kleiaanrijkingshorizont bijna verdwenen en worden ijzerconcreties aangetroffen. Soms komt een zand- of leemsubstraat voor, in andere golvende gebieden waar Tertiair binnen het boorbereik voorkomt is het een klei- of klei-zandsubstraat. De bodems lijden aan waterlast gedurende de natte seizoenen vooral bij leem-, klei- of klei-zandsubstraat. De waterhuishouding is gunstig in de zomer. Voor rationeel gebruik als akkerland is drainering noodzakelijk. De bodem is geschikt voor de meeste akkerbouwgewassen, alsook voor weiland en extensieve groenteteelt.

Sdp is een matig natte lemige zandbodem zonder profielontwikkeling. Behalve onder bos waar de Ap afwezig is (Sdpo), is onder landbouwgrond de bouwvoor 30-40cm dik en donker grijsbruin. De roestverschijnselen beginnen op 40-60cm. De waterhuishouding is goed in de zomer, plaatselijk te nat in de winter, vooral op de substraatseries. De bodems behoren tot de goede zandgronden, eveneens geschikt voor weide. In de bloemeteelt is deze serie zeer geschikt voor begonia. In West-Vlaanderen worden deze bodems thans veel gebruikt voor het verbouwen van ruwe groenten¹.

¹ <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal> en www.geopunt.be

Figuur 2: Uitsnede uit de bodemkaart met aanduiding van het plangebied (rood) (© www.geopunt.be – bodemkaart).

4. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

4.1. Historische informatie

Bij de opmaak van het historisch onderzoek werd getracht om zoveel mogelijk bronnen te raadplegen. De twee belangrijkste bronnen vormen de geschreven en cartografische. Ten behoeve van het onderzoek werd de heemkring 'Het Land van Nevele' en het archief in Aalter geraadpleegd. Veel historische informatie is echter niet gekend inzake het Kerkegoed te Bellem. Het archeologisch onderzoek vormt dus een belangrijke stap om meer antwoorden te verkrijgen in het ontstaan en de evolutie van deze site.

4.1.1. *Geschreven bronnen*

De benaming Bellem duikt voor het eerst op in de rekeningen van de baljuw van Oudburg in het jaar 1291. De naam zelf zou afgeleid zijn van het Germaanse Bello-heim wat woonplaats van Bello betekent. Bellem zou gevormd zijn in het zuiden uit Lotenhulle en in het noorden door Aalter. De parochie werd in twee onderscheiden waarbij de Wagebruggestraat de grens vormt. Het zuidelijke deel, ongeveer 210ha groot, lag onder twee heerlijkheden, namelijk onder Schuurvelde en Schoonberge. Het noordelijke deel was van een constitutie onder feodaal opzicht. Diverse percelen hiervan waren rentplichtig aan het Land van de Woestijne met de zetel in Aalter. Ook diverse hofsteden vielen onder Woestijne, zoals onder andere het Kerkegoed. De heer van Woestijne was echter geen heer over Bellem. Bellem behoorde toe aan de Vorst, die tevens heer van Bellem was.

Halfweg de 15de eeuw overleed de laatste heer van Schuurvelde zonder erfgenaam. De heerlijkheid keerde op die manier terug naar het domein van de graaf van Vlaanderen. De voorheen tweeledige opdeling (heerlijkheid van Schuurvelde en de dorpsheerlijkheid van Bellem) werd verenigd onder één en dezelfde baljuw.

In 1726 wordt het noorden van Bellem omschreven als '*Bellem zoo leege lag, dat meestal de gronden vóór het delven van de vaert bestonden in sure ettynghen, bestaen met biezen, sterck geinondeert door het water, nauwelijks bequaem om de beesten op te weyden*'. Het zuidelijke deel bleef heide, bos en veld tot op het einde van de 18de eeuw².

² Informatie verkregen dankzij de Heemkundige Kring 'Het Land van Nevele'.

Bij de inventaris van het bouwkundig erfgoed³ wordt Bellem als volgt omschreven: “Bellem is gelegen op de rand van het vroegere Bulskampveld. Het is een kleine dorpskern rondom een ongeveer driehoekig kruispunt met de parochiekerk naast het domein van het kasteel van Bellem (Mariahovelaan) en de pastorie; gelegen aan een beboomd pleintje, een parkeerplaats en een H. Hartmonument. De 19de eeuwse dorpspomp is overgeplaatst naar het kasteelpark. Verderop naar Aalter toe, enkele oude dorpswoningen of huisjes met oude kern. Tot voor enkele jaren was de rechthoekige omgrachting nog zichtbaar van het verdwenen ‘*Kerkegoed*’, een hoeve reeds vermeld in de 16de eeuw en gelegen achter het oude wethuis, en een klein gedeelte van de grillige walgrachten rondom het in 1922 gesloopte kasteel *Stuivenberge* met neerhof.”

Een derde bron ‘Vijf eeuwen familie Martens’ geschreven door Laurent Martens⁴ citeert en omschrijft het *Kerkegoed* als volgt: “Op 2 februari 1691 pachtte Jan Martens het *Kerkegoed* op de zuidkant van het dorp. Het *Kerkegoed* was volledig omwald en op een *motte* gebouwd. Het lag nabij de kerk, achter de huizen aan de oostkant van de huidige Bellemdorppweg. Het erf, ter grootte van 305 roeden, was vanuit de Dorpstraat bereikbaar langs *een drefken* aan de westkant⁵. De hofstede en de bijhorende landerijen (land, meers en bos) hadden een gezamenlijke oppervlakte van 32 bunder (ca 43 ha), ondermeer *den perdebilck, de wallebilcken, den bogaert, de acht gemeten noortwest den kerckwech, den verberrenden bilck noortoost de acht gemeten, de capellebilcken zuytwest den herwech, den grooten danybilck, de lancksticken, den laeckebosch, de westbilcken, de raeckelbecke, de lippen, de lisghen, het schildeken oost de moerstraete, den godtsacker, drij maghere bosschen, den helsbosch* en andere. Het goed behoorde in 1696 voor 7/10 aan Louis-Ignace de Coninck, heer van Overbroeck in Gent en baljuw van Zottegem, voor 2/10 aan zijn broer Philippe-Gregorius en voor 1/10 aan zijn zus Cornelia. Datzelfde jaar leende jonkheer Louis-Ignace 5000 gulden van Balthazar Buens en bezette daarvoor een jaarlijkse rente van 250 gulden op het *Kerkegoed*. Op 25 december verkocht Philippe-Gregorius De Coninck zijn deel aan Pierre Cardon voor 900 gulden. Dezelfde Cardon kocht ook het deel van Cornelia voor 500 gulden. Op kerstavond 1696 bedroeg de door Jan Martens te betalen jaarlijkse pachtsom 25 ponden groten. In 1711, toen de volgende pachter Jan De Wilde er overleed, was de pacht opgelopen tot 36 pond. Pachter Jan Martens aanvaarde van Thobias Lievens ook de zuid-oostkant van *eenen vijver ghenaeempt de craenepoel vijvere met de velden daer mede gaende*, zijnde het deel van de vijver dat op de baronie van Bellem lag. Het had een oppervlakte van 17 bunders 2

³ <https://inventaris.onroenderfgoed.be/>

⁴ http://blog.seniorennet.be/martens_laurent_raphael/archief.php?ID=90

⁵ Een huidige oppervlaktemeting geeft een totale oppervlakte van 2ha (160 op 125m) voor het omgrachte erf.

gemeten en 108 roeden, geprijsd op 3 gemeten 150 roeden. De *craenepoel vyvere* werd, ook nog in de 20ste eeuw voor de in Hansbeke wonende afstammelingen van Jan, een uitverkozen plaats om te zwemmen tijdens de zomer en vooral om te schaatsen tijdens de winter. Jan, die intussen op het *Kerkegoed* zijn eerste vrouw verloor en met Joanna De Vlieghe hertrouwd was, zei in 1702 na een termijn van 12 jaar de pachtovereenkomst op. In de 18de eeuw zal Jan niet enkel het bedrijf van zijn vader overnemen, maar ook diens voetsporen volgen in de plaatselijke politiek.⁶

Via het *archief van Aalter*⁷ werd volgende tekst bekomen over het *Kerkegoed*: “Deze omwalde behuizing stond heel dicht bij de kerk achter de huizen van de Bellemdorpweg. Deze lang verdwenen boerendoening werd *Kerkegoed* genoemd omdat ze zo dicht bij de kerk stond en dus niet omdat ze aan de Bellemse kerkfabriek zou behoord hebben. In 1571 pachtte Pieter Claeys het *Kerkegoed* met 43 bunder van de weduwe van baljuw Jan Van Lake voor 36 ponden groot plus de volgende lasten in natura: 300 *ghelijcs* te verdekken (= 6 sch. gr.); een wekelijkse mis te laten opdragen (= 11 sch. gr.); een jaargetijde te laten doen (= 16 gr.); jaarlijks een stoop wijn leveren (= 12 gr.) en drie steen vlas leveren. Daardoor kwam de totale pachtsom op 37 ponden, 11 schellingen en 8 groten plus drie steen vlas. In 1577 verbleef Jan Claeys op dit pachtgoed, dat toen 30 bunder land, bos en meers omvatte. Naast een pachtsom van 40 ponden groten moest hij nog ‘*drij steenen vlas, twalef steenen botere ende eenen stoop wijns*’ leveren en een rente van ‘*een messe*’ betalen. Omstreeks 1640 pachtte Joos Bruessens het *Kerkegoed* van Joris de Coninck. In 1689 blijken Louis-Ignace de Coninck, heer van Overbroek, en Abraham-Joseph de Coninck eigenaars te zijn van deze hofstede met 32 bunder, die ten oosten paalde aan de gronden van de jonkheer de Brequigny, ten zuiden aan de dreef van de heer Patheet, ten westen aan de weg naar Hansbeke en ten noorden van de heer de Santa Croce. Deze hoeve was ook gebouwd op een motte. In 1691 leende jonkheer Louis-Ignace de Coninck, die ook hoogbaljuw van het Land van Zottegem was, 5000 gulden van Balthazaar Buens en bezette daarvoor een jaarlijkse rente van 250 gulden op het *Kerkegoed*. Deze hoeve was voor 7/10 eigendom van bovengenoemde Louis-Ignace, voor 2/10 van zijn broer Philippe-Georgius en voor 1/10 van zijn zuster Cornelia. Op 25 december 1696 verkocht Philippe-Georgius de Coninck zijn vijfde deel aan Pieter Cardon voor 900 gulden. De hoeve werd toen uitgebaat door Jan Martens. Op haar beurt deed Cornelia de Coninck haar tiende deel van de hand voor 500 gulden ten voordele van diezelfde Pieter Cardon. Op 30 oktober 1700 wist Pieter Cardon nog een vijfde van de hoeve van jonkheer Louis-Ignace de Coninck af te kopen voor 850 gulden. Op die

⁶ http://blog.seniorennet.be/martens_laurent_raphael/archief.php?startaantal=20

⁷ Heemkundige Kring het archief van Aalter. Info bekomen via Filip Bastiaen (archivaris) en Jean Camerlinckx.

manier bezaten ze elk de helft van het *Kerkegoed*. Daarenboven leende jonkheer de Coninck nog 550 ponden groot van Pieter Cardon, waarvoor hij een jaarlijkse rente van 34 ponden, 7 schellingen en 6 groten moest betalen. Pachter bleef nog steeds Jan Martens die vanaf Kerstavond 1696 25 ponden groten per jaar betaalde. In 1711 overleed Jan De Wilde als pachter op dit goed. Zijn pachtsom bedroeg toen al 36 ponden groten.”

4.1.2. Cartografische en luchtfotografische bronnen

Op het kaartmateriaal wordt het *Kerkegoed* aangegeven op een 200m ten noordoosten van de kerk. De oudste cartografische bron betreft de kaart van Ferraris uit ca. 1777. Op deze kaart is duidelijk een rechthoekig omgracht erf te zien waarvan de zijden 113 en 142m lang zijn en de totale oppervlakte 1,56ha bedraagt. De hoeken van het erf zijn gericht op de windrichtingen. Het erf heeft een toegang in de zuidwestelijke zijde, meer naar de zuidelijke hoek toe. De toegang wordt gevormd door een onderbreking in de gracht van waaruit een rechtlijnige laan of pad vertrekt in richting van de kerk. De laan wordt geflankeerd door bomen. De interne indeling van het erf bestaat uit twee rechthoekige gebouwen van een gelijkaardige oppervlakte zonder functioneel verschil (stalling of woonhuis). De gebouwen bevinden zich met enige tussenafstand (ca. 80m) parallel aan elkaar met een noordwest-zuidoost oriëntatie. Op basis van een meting op de kaart zijn de gebouwen ongeveer 25 op 10m. Daarnaast wordt het erf ingekleurd als een boomgaard. Deze cijfergegevens dienen echter met enige voorzichtigheid benaderd te worden.

Op de Atlas der Buurtwegen uit 1841 wordt een aanzienlijke aanpassing en uitbreiding doorgevoerd. De toegangsweg is nog steeds aanwezig. De toegang tot het erf is echter niet aangegeven. De omgrachting rondom het erf loopt volledig door. Desondanks kan gesteld worden dat de toegang zich wellicht nog ter hoogte van de toegangsweg bevond. Mogelijk werd een brug aangelegd over de omgrachting. Opmerkelijk is de verruiming van de oppervlakte van de hofstede tot 2ha. De noordoostelijke en de zuidwestelijke zijdes zijn verlengd van 113m naar 160m. De andere zijdes zijn 125m lang⁸. Ook worden nu intern drie percelen aangegeven, te koppelen aan de eerste fase (Ferraris; het grotere noordwestelijke perceel) en na de uitbreiding tussen 1777 en 1841 (Atlas der Buurtwegen; twee extra percelen in het zuidoostelijke deel). Intern zijn de gebouwen in aantal verdubbeld van twee naar vier structuren. Alle vier bevinden ze zich in het

⁸ De verschillen in oppervlaktes kunnen te wijten zijn aan het onnauwkeuriger opmeten bij de kaart van Ferraris. De Atlas der Buurtwegen is daarentegen veel nauwkeuriger. Desondanks lijkt een verruiming van de site plausibel.

noordwestelijke perceel. Mogelijk bestaat de afscheiding tussen de percelen uit grachten en werden de twee zuidoostelijke percelen gebruikt als graas- of akkerland⁹. De afmetingen worden nauwkeuriger weergegeven met een duidelijker verschil tussen de twee oorspronkelijke parallelle gebouwen die reeds op de kaart van Ferraris aangeven werden. Het eerste gebouw, gelegen parallel aan de zuidwestelijke zijde, is rechthoekig van vorm met een grootte van 28 op 7,5m. Het tweede gebouw, parallel aan het eerste op ongeveer 55m ten noordoosten ervan, heeft een grootte van 33 op 12m met een oostelijke uitbouw. Wellicht betreft dit het hoofdgebouw of de woonplaats van het erf. Het derde gebouw ligt haaks op en ten zuidoosten van de eerste twee gebouwen. Het gebouw heeft een rechthoekige vorm van 29 op 9,5m. Het vierde gebouwtje is gelegen in de noordelijke hoek vlak aan de noordoostelijke zijde. Het betreft een rechthoekig gebouw van 8 op 6m, mogelijk een soort bakhuisje. Gebouw 1 en 3 betreffen wellicht rechthoekige stallingen. Op de Atlas der Buurtwegen wordt duidelijk ook de benaming *Kerkegoed* aangegeven.

Op de kaart van Vandermaelen (1846-1854) worden geen grote veranderingen doorgevoerd. Het hoofdgebouw (gebouw 2) krijgt in deze kaart een L-vormige opbouw toebedeeld. Het bijgebouwtje (gebouw 4) lijkt groter in oppervlakte dan aangegeven op de Atlas der Buurtwegen tot zelfs 20 op 10m. Daarnaast wordt de drieledige perceelsstructuur nu ingedeeld in een tweeledige opbouw. Op het noordwestelijke perceel bevinden zich de vier gebouwstructuren. Het zuidwestelijke perceel wordt ingekleurd als tuingrond, graas- of akkerland. De grens tussen beide percelen bevindt zich net als bij de Atlas der Buurtwegen in rechte lijn op de toegangsweg.

De kaart van Popp (1842-1879) sluit op zijn beurt aan op de Atlas der Buurtwegen en toont de drieledige perceelsstructuur en gelijkaardige oppervlaktes en vormen van de gebouwstructuren. Een verandering ligt hem in de benaming *Kerkgoed* in plaats van *Kerkegoed*. Tevens worden de percelen aangegeven met een nummer. Nummer 78 omslaat het noordwestelijke perceel met de gebouwen. De percelen 76 en 77 zijn de zuidoostelijke perceeltjes die wellicht als tuingrond, graas- of akkerland in gebruik waren. Daarnaast wordt de omgrachting aangegeven met perceel 79 en de toegangsweg met nummer 80.

Na de kaart van Popp duurt het tot een luchtfoto die genomen werd tussen 1979 en 1990 eer er terug info is over de site. Op het moment van de luchtfoto zijn geen

⁹ De gracht tussen het grote noordwestelijke perceel met de gebouwstructuren en de twee zuidoostelijke percelen zou mogelijk de erfgracht kunnen zijn uit de eerste fase voor de uitbreiding en na de uitbreiding als een interne gracht gediend hebben.

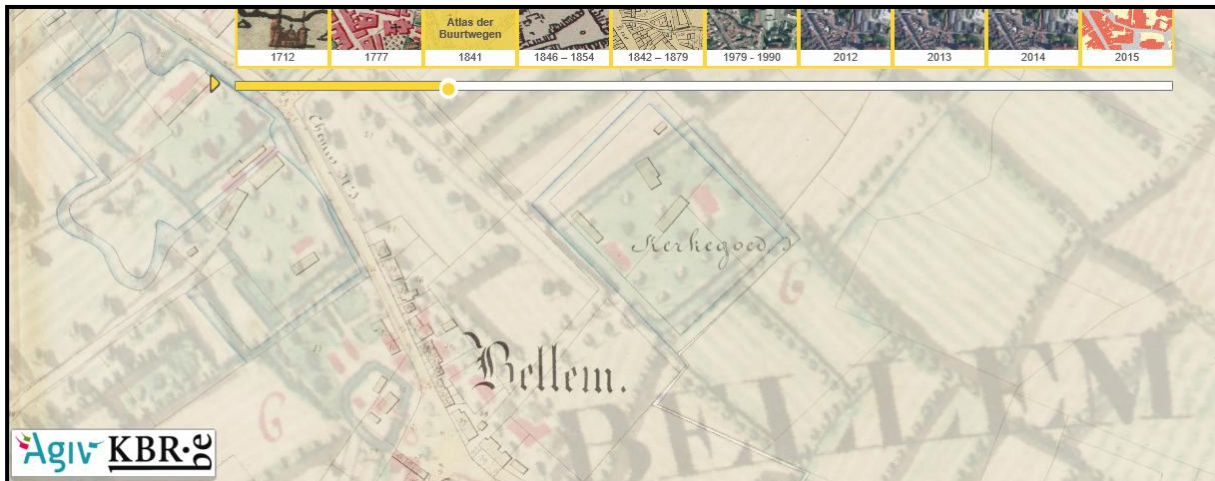
gebouwstructuren meer aanwezig en werd over een groot deel van het noordwestelijke perceel een L-vormig bos aangepland. Het zuidoostelijke deel is weiland. Een deel van de omgrachting is nog te zien aan de oostelijke hoek. De toegangsweg krijgt nu de benaming De Craenestraat.

Op de luchtfoto van 2012 is een terugname van het bos te zien. Enkel centraal vanaf de toegangsweg in noordoostelijke richting zijn nog bomen aanwezig. Ten zuiden hiervan werd op het voormalige weiland een grote woning met vijver ingepland. Een deel van de omgrachting is nog te zien in de oostelijke hoek.

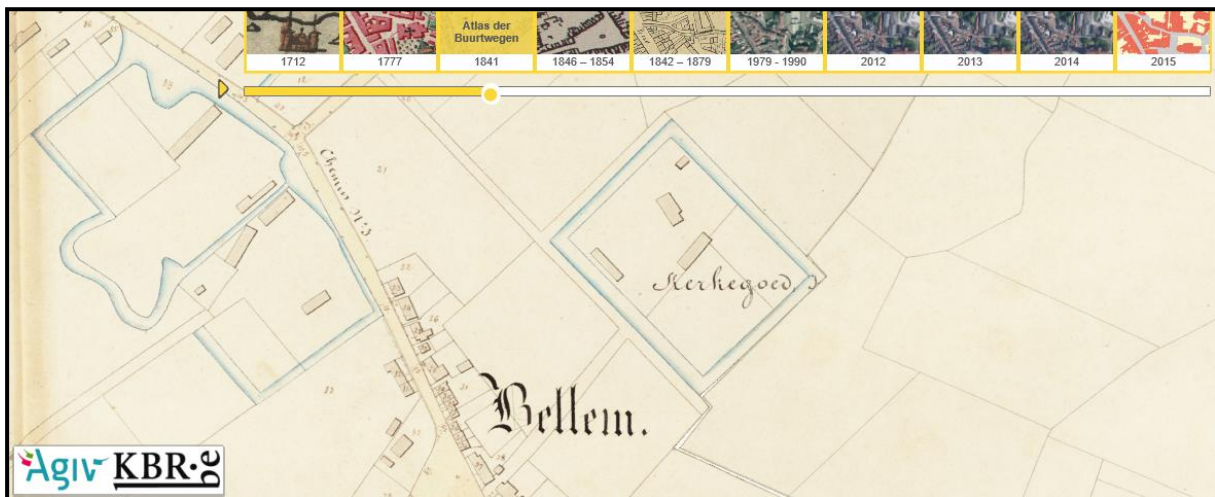
Op de luchtfoto van 2014 is het volledige bos gerooid. Het noordwestelijke deel is braakliggend terrein. Het zuidoostelijke is in gebruik als woonerf met vijver. De omgrachting lijkt heraangelegd rondom deze woning. Op het kadaster van 2015 wordt volledig rondom de woning een gracht aangegeven, zelfs een gracht op de grens tussen het voormalige noordwestelijke perceel en het zuidoostelijke perceel (nu ingenomen door de woning).

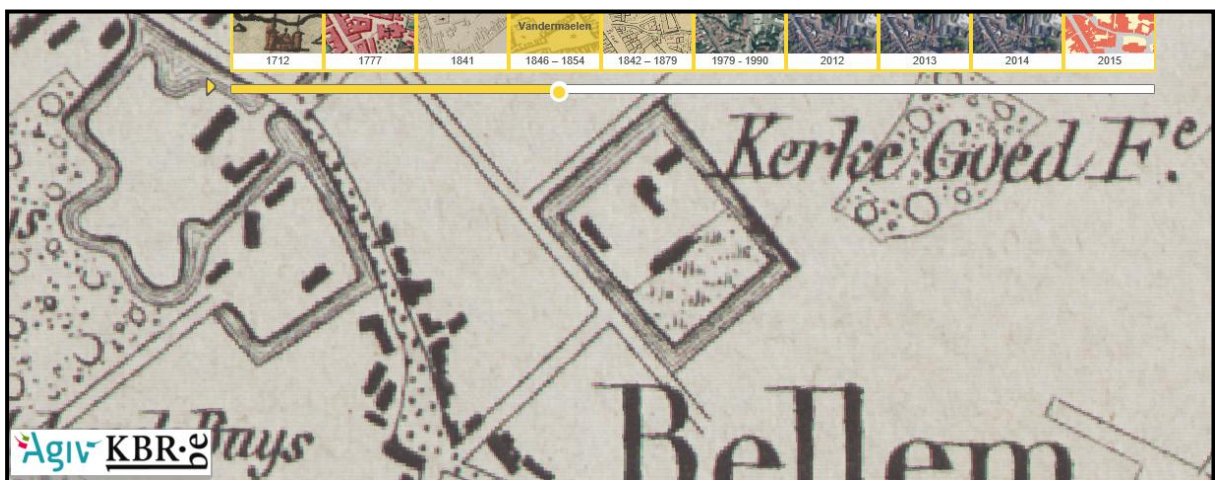
Figuur 3: Uitsnede uit de Ferrariskaart met zicht op Bellem. Boven de letters Bellem bevindt zich het Kerkegoed aangegeven met de zwarte pijl, ten noordoosten van de kerk (© www.geopunt.be).

Figuur 4: Overgangskaart tussen de kaart van Ferraris (1777) en de Atlas der Buurtwegen (1841) (© www.geopunt.be).

Figuur 5: Uitsnede uit de Atlas der Buurtwegen (1841) met zicht op het Kerkegoed met de omgrachting, de gebouwstructuren en de interne perceelstructuur (© Geopunt.be).

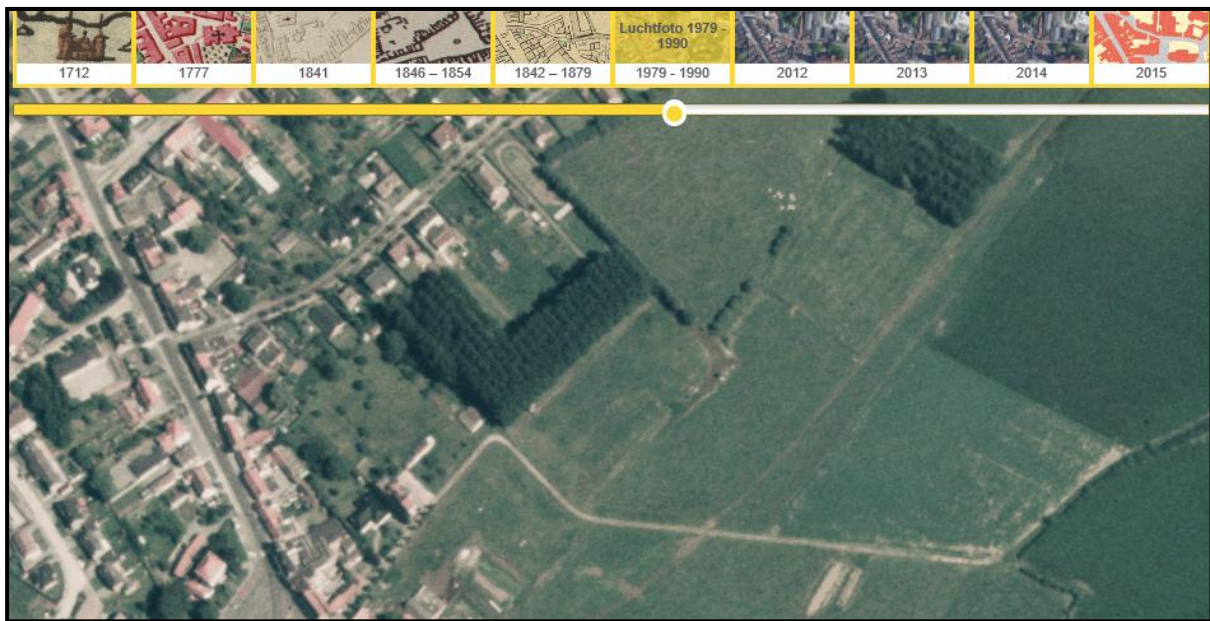
Figuur 6: Uitsnede uit de kaart van Vandermaelen (1846-1854) (© www.geopunt.be).

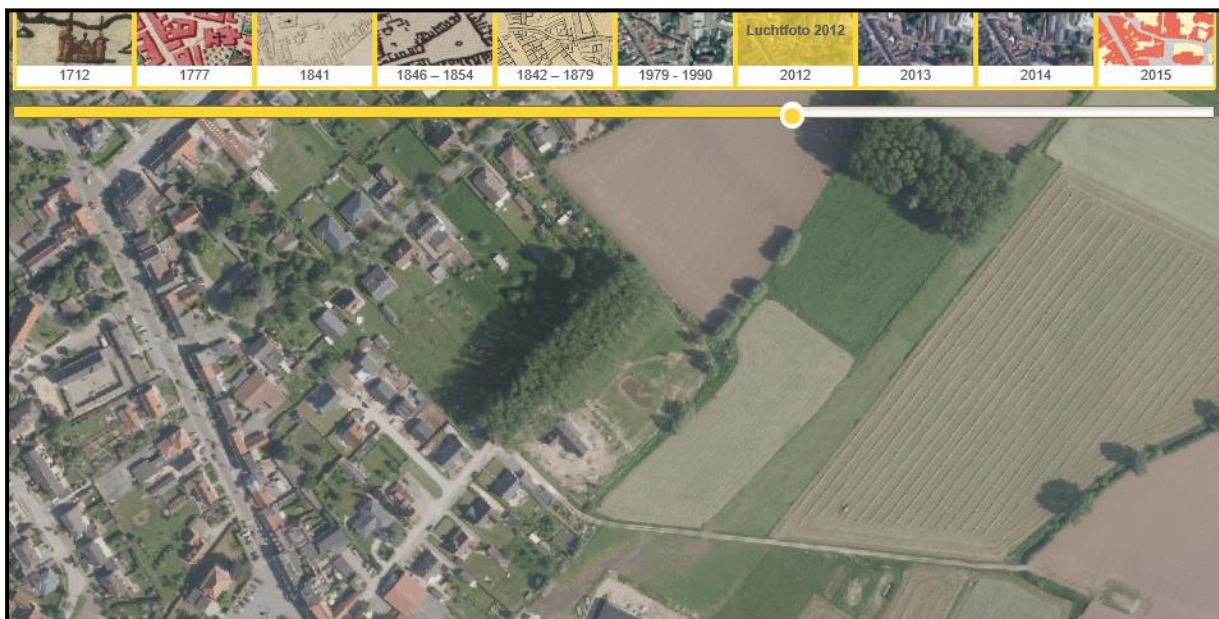
Figuur 7: Uitsnede uit de kaart van Popp (1842-1879) (© www.geopunt.be).

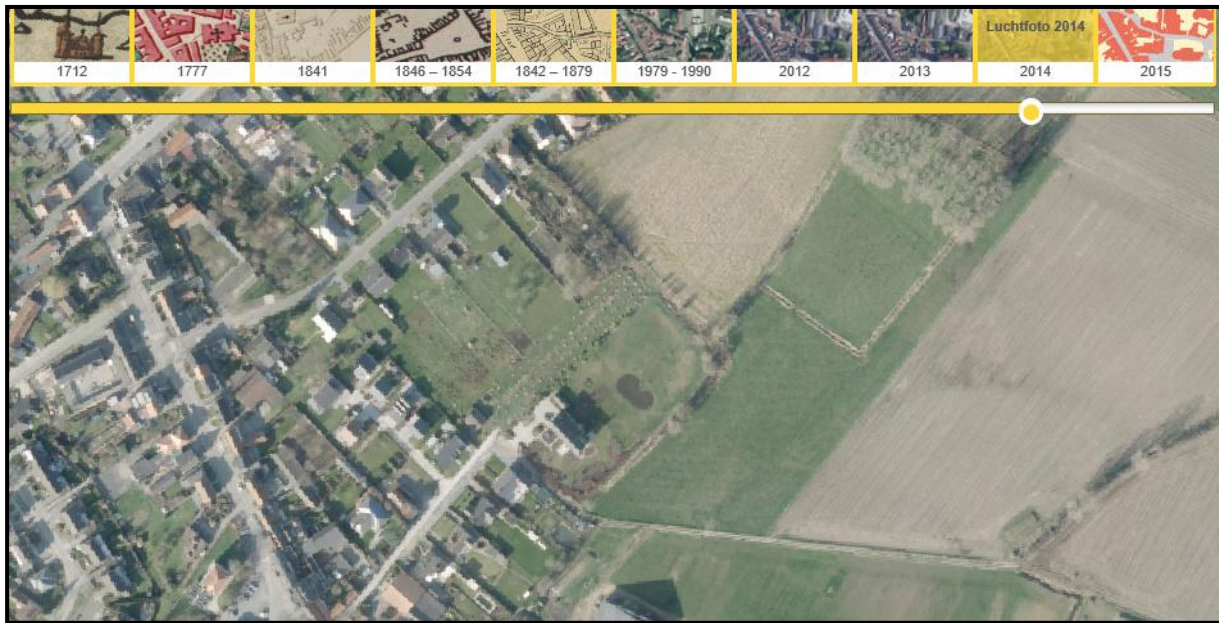
Figuur 8: Overgangsfoto tussen de kaart van Popp (1842-1879) en de luchtfoto genomen tussen 1979 en 1990. In deze periode verdwijnt het Kerkegoed met uitzondering van een deel van de omgrachting aan de zuidoostelijke kant en de toegangsweg (© www.geopunt.be).

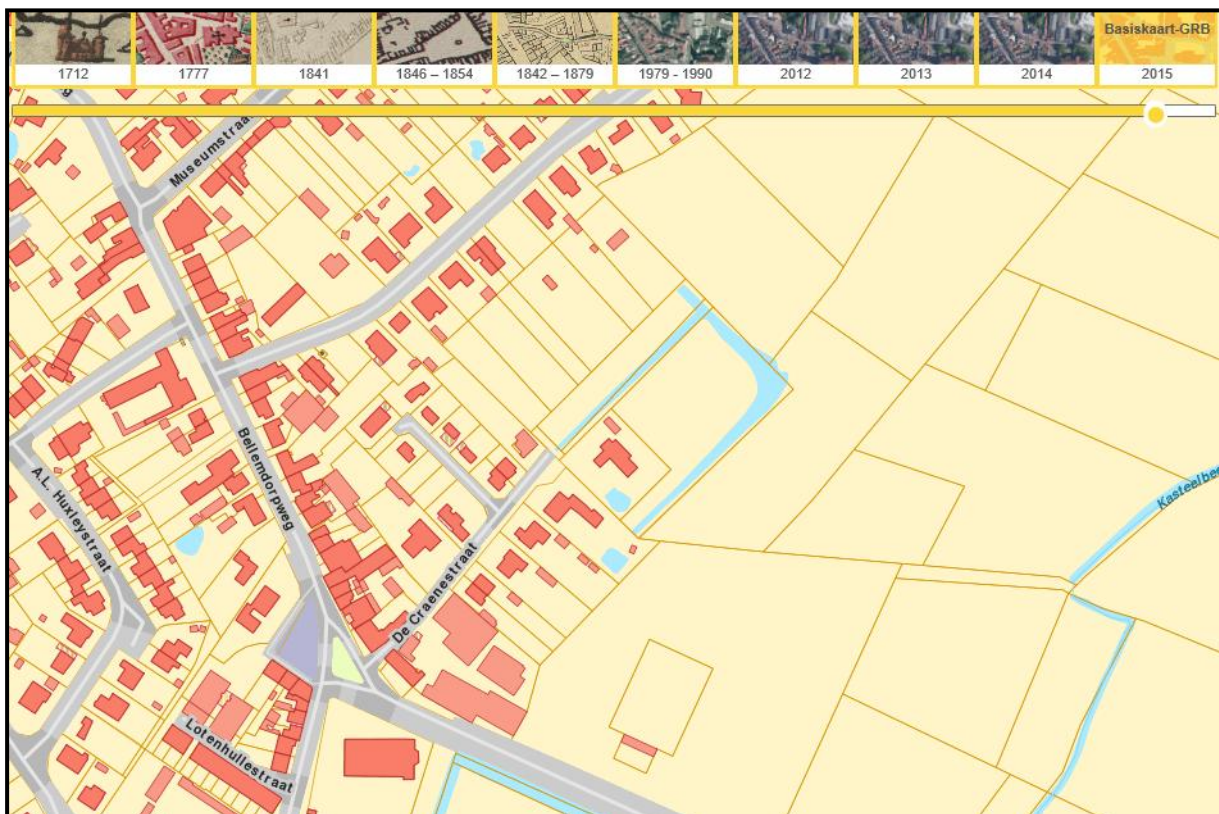
Figuur 9: Luchtfoto genomen tussen 1979 en 1990 met zicht op de aanwezige bebossing en een deel van de oorspronkelijke omgrachting in het zuidelijke deel (© www.geopunt.be).

Figuur 10: Luchtfoto genomen op 2012 waarbij een deel van de bebossing in het noordwesten verdwenen is. In het zuidelijke deel werd een woning en vijver gebouwd. Een deel van de omgrachting is nog te zien in de noordoostelijke hoek (© www.geopunt.be).

Figuur 11: Luchtfoto genomen in 2014 waarbij het volledige bos gerooid is. In het zuidelijke deel bevindt zich de woning en vijver. Een deel van de omgrachting is nog te zien in het zuidelijke deel (© www.geopunt.be).

Figuur 12: Basiskaart GRB van 2015 met daarop de huidige villawoning omgeven door de originele omgrachting en een deel van de interne gracht bijna aansluitend op de toegangsweg nu De Craenestraat (© www.geopunt.be).

4.1.3. Conclusie en vergelijking

Het *Kerkegoed* valt duidelijk bij de oude kaarten op als een belangrijke site met walgracht, gelegen nabij de kerk van Bellem. Vanaf de kerk liep een rechtlijnige laan of *drefken* in de richting van het *Kerkegoed*. Een oude omschrijving geeft het *Kerkegoed* aan als volledig omwald en mogelijk op een *motte* gebouwd. Tevens zijn op basis van de geschreven bronnen diverse pachters en eigenaars vanaf het laatste kwart van de 16de eeuw tot in de vroege 18de eeuw gekend. Onderstaande tabel geeft het overzicht.

Periode	Pachter	Eigenaar	Oppervlakte
1571	Pieter Claeys	weduwe van baljuw Jan Van Lake	43 bunder
1577	Jan Claeys	?	30 bunder
1640	Joos Bruessens	Joris de Coninck	
1689	?	Louis-Ignace de Coninck en Abraham-Joseph de Coninck	32 bunder
1691	?	Louis-Ignace de Coninck (7/10), Philippe-Gregorius de Coninck (2/10) en Cornelia de Coninck (1/10)	?
2 feb 1691	Jan Martens	Louis-Ignace de Coninck (7/10), Philippe-Gregorius de Coninck (2/10) en Cornelia de Coninck (1/10)	32 bunder
25 dec 1696	Jan Martens	Louis-Ignace de Coninck (7/10) en Pieter Cardon (3/10)	32 bunder
30 okt 1700 - 1702	Jan Martens	Louis-Ignace de Coninck (5/10) en Pieter Cardon (5/10)	32 bunder
1702 - 1711	Jan De Wilde	?	32 bunder?

Tabel 1: Overzicht van de pachters en eigenaars van het Kerkegoed en de oppervlakttes.

De cartografische en luchtfotografische bronnen geven meer info over de interne aanpassingen en uitbreidingen vooral dan vanaf de late 18de tot in de 21ste eeuw. In eerste instantie is sprake van twee gebouwen waarna twee structuren toegevoegd worden ergens in het begin van de 19de eeuw.

De oorsprong en het opgeven van de site is niet gekend. Deze zaken kunnen door middel van het archeologisch onderzoek opgehelderd worden. Met zekerheid is er sprake van het *Kerkegoed* vanaf de 16de eeuw, maar wellicht stamt deze uit de late middeleeuwen. Tussen het derde kwart van de 19de eeuw en het laatste kwart van de 20ste eeuw werd

het erf afgebroken. Een belangrijk onderzoek hierbij vormt de opvullingsgeschiedenis van de omgrachting en de mogelijke interne gracht. Het onderzoek spitst zich toe op het noordwestelijke deel van de site met walgracht. Hierin bevindt zich één van de vier gebouwen (gebouw 1). Dit rechthoekig gebouw werd parallel en vlak naast de erfgracht ingepland. Belangrijk bij het onderzoek is de oorsprong van deze structuur te achterhalen. Mogelijk kent deze zelfs een houten voorloper. Daarnaast kunnen aan- of afwezigheden van bepaalde interne structuren (beerputten) en ruimtes aanwijzingen geven in de functionele aard van het gebouw als woonhuis of stalling. Mogelijk kunnen ook afvaldumps vastgesteld worden naast het gebouw in de grachtvulling. Dit vondstmateriaal (aardewerk, bot, metaal, ...) kan op zijn beurt informatie opleveren naar de welstand van de bewoners doorheen de tijd. Het onderzoek kan meer uitsluitsel brengen in de opbouw van toegang (brug, onderbreking in de erfgracht, ...).

Het sleuvenplan aangegeven in de Bijzondere Voorwaarden zorgt ervoor dat alle tot nu toe gekende structuren aangesneden worden. Aanvullend kunnen hierop kleine kijkvensters geplaatst worden om eventueel aanvullende informatie te bekomen.

Recentelijk werden bij een vooronderzoek in Merendree (Nevele) in de Heilige Geeststraat twee gelijkaardige sites aangesneden. Hier bleken de walgrachten en de opgetrokken bakstenen structuren uitstekend bewaard. Een verder vervolgonderzoek is ingepland in het najaar van 2015. Ook bij het archeologische onderzoek naar aanleiding van de aardgasleiding tussen Alveringem en Maldegem door Fluxys, werden twee hofstedes deels aangesneden. Bij één van de sites kon een duidelijke aardewerkdump vastgesteld worden in de omgrachting vlak aan het hoevegebouw uit de late 18de of vroege 19de eeuw. In de hoeve zelf werden nog twee kleine beerputten en een houten ton vastgesteld. Op het moment van schrijven loopt een grootschalig onderzoek in Roeselare waarin drie hoevegebouwen onderzocht worden. De resultaten hiervan zijn nog niet gekend. Enkele jaren geleden werd een onderzoek uitgevoerd in Waarloos op de 'Ten Houtenhoeve'. Het onderzoek gebeurde centraal in de hofstede en leverde enkele bakstenen structuren op, naast de bestaande woningen en diverse afvallagen en -kuilen. De oorsprong van de site moet in de late middeleeuwen te situeren zijn. Tevens werd binnen het erf sporen en vondsten uit oudere periodes vastgesteld waaronder een gepolijste bijl.

4.2. Archeologische informatie

In de omgeving van Bellem zijn reeds diverse archeologische onderzoeken uitgevoerd. De meer bekende sites zijn Aalter-Langevoorde¹⁰, Aalter-Woestijne¹¹, Aalter-Lostraat¹², Aalter-Loveld¹³, Aalter-Oostmolenstraat¹⁴ en Aalter-Stationsomgeving¹⁵, aangevuld met enkele sites door de KLAD¹⁶. Bij deze onderzoeken werden steeds sporen gevonden uit oudere periodes gaande van de steentijd tot de volle en late middeleeuwen met zelfs sporen van Romeinse steenbouw. De resultaten hebben echter minder betrekking op het onderzoek dat hier uitgevoerd werd. Wel kan opgemerkt worden dat bij het grootschalige onderzoek in Aalter-Woestijne de gracht en funderingsresten van een laatmiddeleeuws kasteel werden opgegraven toebehorend als verblijf van de Graaf Van Vlaanderen. In de vulling van de gracht werden enkele vondstconcentraties vastgesteld.

Daarnaast is vooral het vooronderzoek uitgevoerd in Merendree-Heilige Geeststraat¹⁷, enkele kilometer ten zuidoosten van Bellem, als voorbeeld. Hier werden proefsleuven aangelegd op een terrein waarop twee sites met walgracht aanwezig waren (één deels en één volledig). Het volledige exemplaar bleek volledig intact zichtbaar in het bodemarchief en was net als de site met walgracht in Bellem voorzien van een (vierkante) walgracht met interne gebouwen. De gracht bleek hier 12,6 tot 18,5m breed te zijn. In het eiland werd een bakstenen waterput, een rechthoekige bakstenen structuur (haard of kelder?) en een uitbraakspoor aangesneden. Het vervolgonderzoek moet bij dit schrijven nog van start gaan.

¹⁰ De Clercq W. en Mortier S. 2001.

¹¹ De Groote K. et al. In voorbereiding (mondelinge mededeling).

¹² Van Campenhout K. 2013.

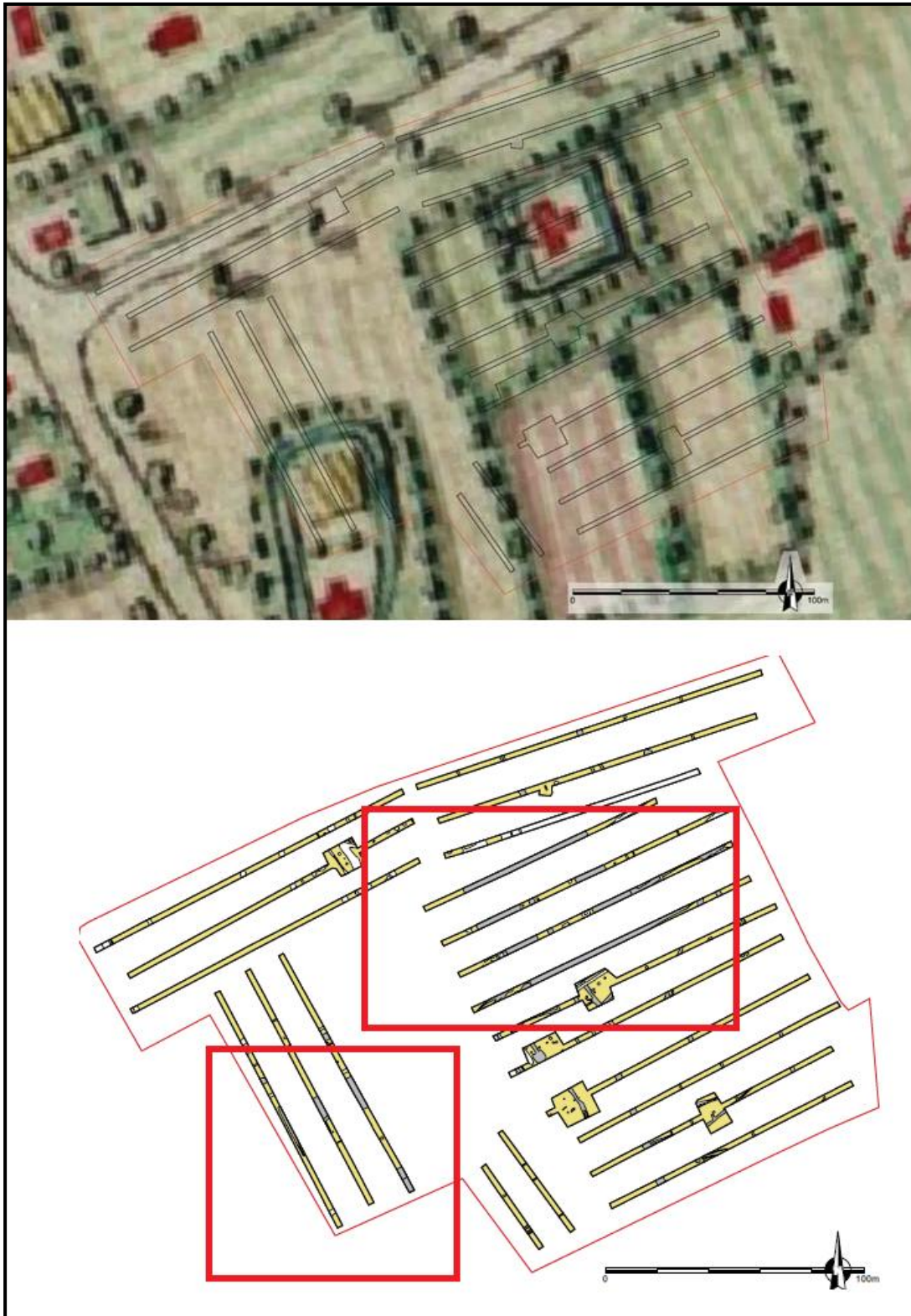
¹³ Moens J. et al 2009.

¹⁴ De Logi en Hoorne 2013.

¹⁵ De Logi en Hoorne, onderzoek nog lopende.

¹⁶ KLAD rapporten en jaarverslagen opgesteld door Vanhee D.

¹⁷ De Logi en Hoorne 2013.

Figuur 13: Uitsnede uit het rapport van De Logi en Hoorne inzake het archeologisch vooronderzoek te Merendree Heilige Geeststraat (© De Logi en Hoorne 2013).

5. ONDERZOEKSMETHODE

5.1. Algemeen

5.1.1. Vraagstelling

Tijdens de prospectie met ingreep in de bodem worden minstens volgende onderzoeksvragen beantwoord¹⁸:

- Welke bodemopbouw is tijdens het vooronderzoek vastgesteld? Is deze bodemopbouw over het hele terrein gelijkaardig of zijn er lokale verschillen? Op basis van welke bodemvormende factoren en/of processen kunnen de lokale bodemgenese en in voorkomend geval lokale variaties verklaard worden? Welke impact hebben bodemvormende factoren en/of processen gehad op het bewaringspotentieel of de bewaringstoestand van het archeologisch erfgoed?

- Zijn er archeologische resten aanwezig binnen het plangebied? Kunnen op basis van het vondstmateriaal, materiaalgebruik, oversnijdingen en/of vulling uitspraken gedaan worden over de datering en de onderlinge fasering van de aangetroffen resten?

- In het bijzonder: Zijn er constructieve elementen bewaard gebleven van het Kerkegoed zoals opstaand muurwerk, vloerresten, beschoeiingen, ... Kan er een functionele interpretatie gegeven worden aan de aangetroffen structuren? In welke periode(s) kunnen deze elementen of onderdelen ervan geplaatst worden op basis van het vondstmateriaal, bouwmaterialen, bouwnaden, technieken, ...

- Is er een stratigrafie aanwezig binnen de walgrachten en wat zijn de specifieke kenmerken? Bevatten de opeenvolgende lagen vondstmateriaal? In welke periode(s) kunnen de verschillende vullings- en eventueel heruitgravingsfases gedateerd worden?

- Zijn er contexten aanwezig met een goede organische bewaring, zoja welk archeologisch kennispotentieel hebben dergelijke contexten?

¹⁸ Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische prospectie met ingreep in de bodem: Aalter, Craenestraat Kerkegoed, p. 5.

- Levert de uitgevoerde prospectie nieuwe inzichten op met betrekking tot de oorsprong en de bewoningsgeschiedenis van het Kerkegoed en/of eventuele voorlopers en zo ja dewelke?
- Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen?
- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling: hoe kan deze bedreiging weggenomen of verminderd worden (maatregelen behoud *in situ*)?
- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling en die niet *in situ* bewaard kunnen blijven:
 1. Wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van de zones voor vervolgonderzoek?
 2. Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht, zowel vanuit methodologie als aanpak voor het vervolgonderzoek?
- Welke nieuwe inzichten kan een archeologisch vervolgonderzoek bijkomend opleveren?
- Welke vraagstellingen zijn voor een vervolgonderzoek relevant?
- Zijn er voor de beantwoording van de vraagstellingen binnen het vooronderzoek natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zo ja, welke type waarderings/dateringen zijn hiervoor noodzakelijk en in welke hoeveelheid?

5.1.2. Randvoorwaarden

De voorziene startdatum van het archeologisch onderzoek werd vastgelegd op woensdag 8 juli 2015. Bij de startvergadering op dinsdag 30 juni 2015 werd de inplanting van de sleuven besproken. Hierbij dienden de toekomstige woningen gevrijwaard te worden. Ter hoogte van de De Craenestraat zijn nutsleidingen aanwezig (gas en electriciteit) waardoor daar geen sleuven kunnen aangelegd worden. Ook bevond zich nog een stalling met asbestplaten aan de toegang tot het perceel. Door deze randvoorwaarden diende enigszins afgeweken te worden van het sleuvenplan zoals voorgesteld in de Bijzondere Voorwaarden.

Figuur 14: Zicht op de stalling met mogelijke asbestplaten ter hoogte van de toegang.

5.1.3. Raadpleging specialisten

Tijdens de verwerking werd Jan Moens (erfgoedonderzoeker Onroerend Erfgoed en specialist leder) gecontacteerd inzake de lederen schoenzool die aangetroffen werd in de walgracht (zie verder). Via mail werden foto's van de vondst doorgestuurd met een positieve determinatie. De macrobotanische waarderungen van enkele contexten werden uitgevoerd door GATE, de pollenwaarderingen door ADC ArcheoProjecten. Het KIK stond in voor enkele ¹⁴C-dateringen.

5.1.4. Motivatie voor selectie van het materiaal en staalname

Bij het onderzoek werden vier pollenbakken genomen en vijf bulkstalen (zie verder). Twee pollenbakken werden genomen op de oudste grachtfase (S43 L3 en 4) en twee andere werden geplaatst op de oudste vulling van de walgracht (S1 L3 en 4). De vijf bulkstalen werden genomen op de oudste grachtfase (S43 L3 en 4) en op de oudste vulling van de walgracht (S43 L1 en S1 L4).

De grachtvullingen bieden een uitstekende bewaring van pollen en macrobotanische resten (zaden en vruchten). Deze zaken kunnen het toenmalige lokale milieu reconstrueren en meer inzichten verschaffen in de teelten van bepaalde gewassen en de voedselvoorziening.

Figuur 15: Staalname van twee pollenbakken op de oudste grachtfase (fase 1: 1450-1600/1650) doorheen laag 3, 4 en de moederbodem.

5.2. Beschrijving

5.2.1. Voorbereiding

Voorafgaand aan het onderzoek werd op dinsdag 30 juni 2015 een startvergadering gehouden met alle betrokken partijen waarin enkele concrete afspraken werden gemaakt. Bij dit overlegmoment werd tevens de archeologische aanpak van het onderzoek toegelicht en vastgelegd. Belangrijk was om bij het sleuvenplan rekening te houden met de toekomstige woningen (zie onderstaande figuur). De aanwezige afrasteringen op het terrein mochten verwijderd worden. Voor aanvang werd een historisch onderzoek uitgevoerd waarvan de resultaten eveneens besproken werden op de startvergadering. Op woensdag 8 juli 2015 ging het archeologisch onderzoek van start. Aan de kraanfirma werd op voorhand aangegeven om verschillende graafbakken te voorzien om het fijnere of ruwere graafwerk op de best mogelijk manier te kunnen uitvoeren, aangezien muurresten konden verwacht worden. Het onderzoek werd afgerond op 10 juli 2015.

Figuur 16: Voorstel sleuvenplan na overlegvergadering. De sleuven werden zodanig ingepland dat de toekomstige woningen gevrijwaard bleven.

5.2.2. Veldwerk

Het onderzoeksgebied heeft een grootte van ca. 6000m² en was voor het onderzoek in gebruik als een verwilderd weiland. In totaal werden 9 proefsleuven aangelegd met bijkomende kijkvensters¹⁹. De sleuven 1 tot en met 8 hebben een noordoost-zuidwest oriëntatie, sleuf 9 werd haaks hierop aangelegd ter controle van de toegang tot het erf ter hoogte van de De Craenestraat. In totaal werd 830m² opengelegd, goed voor 13,8% van het totale projectgebied. Op twee plaatsen werden twee sleuven met elkaar verbonden door middel van een kijkvenster (SL1 en 6 en SL3 en 8), tevens werd in sleuf 1 een extra sleufje bijgelegd die als kraancoupe diende op de walgracht S1. Daarnaast werden enkele sleuven plaatselijk verbreed. Volgende oppervlaktes kunnen opgetekend worden: SL 1 en 6: 190m², SL 2: 112m², SL 7: 113m², SL 3 en 8: 252m², SL 4: 68m², SL 5: 67m² en SL 9: 28m².

Alles sporen en structuren werden opgeschoond, fotografisch vastgelegd en ingemeten met een GPS-toestel. Indien mogelijk werden de baksteenformaten opgemeten en de bouwnaden gecontroleerd. Verspreid over het terrein werden 7 profielen geplaatst om de bodemopbouw te controleren. Bijkomend werden nog drie grote kraancoupes geplaatst op de grachtstructuren. Aansluitend werden nog enkele kleinere grondsporen gecoupeerd en werd de aangetroffen beerput onderzocht.

De afgraving van de sleuven gebeurde gefaseerd waarbij een tussentijdse metaaldetectie kon gebeuren vlak onder de graszoden en bij het verdiepen naar het archeologische niveau. De aangetroffen sporen en structuren werden eveneens gecontroleerd op metalen voorwerpen. De gebruikte metaaldetector is van het type XP-Deus. De gevoeligheid en het discriminatieniveau werden zodanig ingesteld om een optimaal zoekresultaat te bekomen.

Het vondstmateriaal werd gerecupereerd per context en ingezameld in een vondstszakje voorzien van een vondstenkaartje. De bulkmonsters werden ingezameld in emmers met deksel van 10l. De pollenbakken werden geplaatst met metalen U-vormige profielen van 5cm breed en 40cm lang.

¹⁹ Het uiteindelijke aangelegde sleuvenplan verschilt nog licht van het voorstel te zien op figuur 16, tengevolge van de terreinomstandigheden en de waarnemingen tijdens het onderzoek. Voor de exacte locatie van de sleuven en aangetroffen sporen wordt verwezen naar de overzichtsplannen in bijlage.

Figuur 17: Uitzetten van de woonblokken aangegeven met de groene paaltjes en de start van de machinale aanleg van de sleuven.

Figuur 18: Gefaseerde afgraving; in dit geval de verwijdering van de ploeglaag gevolgd door een eerste metaaldetectie.

Figuur 19: Muntvondst nabij de puinresten van het hoevegebouw.

Figuur 20: Opmetingen van de sleuven, grondsporen en hoogtes met een GPS toestel.

Figuur 21: Handmatig vrijleggen van een keermuur S6 in sleuf 1.

Figuur 22: Overzichtsfoto met zicht op sleuf 6 (vooraan) met de opgevulde walgracht en de sleuven 1 (linksboven) en 2 (rechtsboven).

Figuur 23: Machinale coupe op de walgracht S43 in sleuf 7, met zicht op de centrale puinrijke vulling.

5.2.3. Vondstverwerking en rapportage

Na het veldwerk werd van start gegaan met de vondstverwerking en de rapportage volgens de vastgelegde richtlijnen in de Bijzondere Voorwaarden. Als projectcode werd BEDE15 (Bellem DE Craenestraat 2015) gebruikt met vergunningnummer 2015/270.

Het fotomateriaal, de spoor- en vondstbeschrijvingen kunnen digitaal geraadpleegd worden via het publiekelijke luik van de databank van Monument Vandekerckhove nv (www.monarcho.be/databank). De vondsten werden gewassen, gedroogd, gefotografeerd en verpakt volgens de regels van de kunst. Vervolgens werd overgegaan tot het digitaliseren van de grondplannen en enkele coupetekeningen met behulp van de programma's Autocad en Illustrator. Als laatste werd het rapport geschreven.

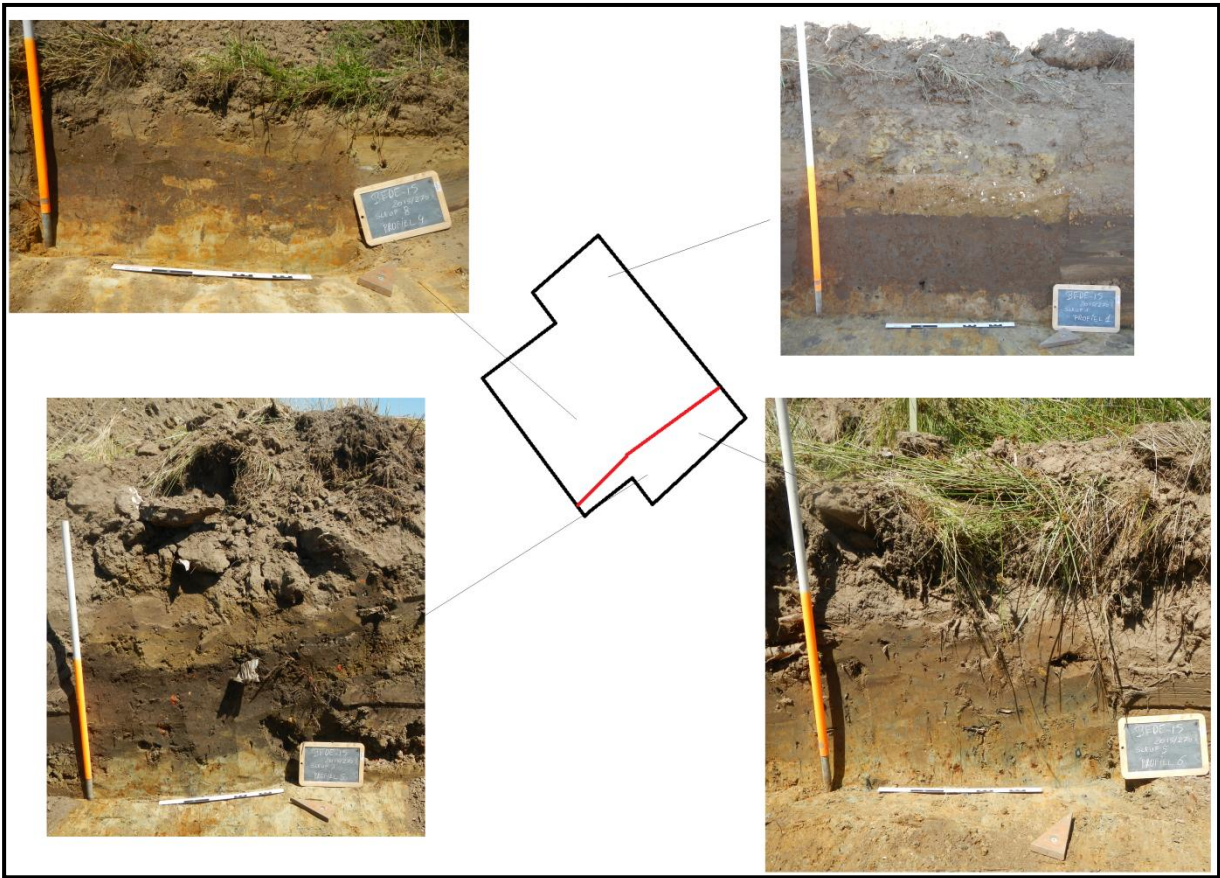
6. BESCHRIJVING VAN DE AANGETROFFEN SPOREN, STRUCTUREN EN VONDSTEN

6.1. Stratigrafie

Over het volledige onderzoeksgebied werden zeven bodemkundige profielen geplaatst. In grote lijnen kan dezelfde bodemopbouw herkend worden en is er een klein verschil tussen het grote noordelijke deel en de zuidelijke strook. Dit verschil is ook aangegeven op de bodemkaart (Pdc(o) en Sdp) en wordt besproken onder het hoofdstuk 3.2. Profiel 1 bevindt zich in de oostelijke hoek van sleuf 1. Profiel 2 werd geplaatst in sleuf 6 aan de westelijke zijde. Profiel 3 werd aangelegd in sleuf 3 aan de oostelijke kant. Profiel 4 bevindt zich in de westelijke hoek van sleuf 8. Profiel 5 werd centraal in sleuf 9 geplaatst. Profiel 6 werd in de oostelijke hoek van sleuf 5 aangelegd. Profiel 7 bevindt zich ter hoogte van de hoeveresten, centraal in het onderzoeksgebied. Deze laatste is echter door de veelvuldige vergravingen en de impact van de hoeve minder bruikbaar.

Voor het noordelijke deel geldt een 5 tot 15cm dikke A(p)1-horizont, waaronder zich een 20 tot 60cm dik ophogingspakket bevindt bestaande uit groenig zand met schelpen. Daaronder bevindt zich de originele ploeglaag (A(p)2) van 10 tot 25cm dik die op de gelige zandige C-horizont rust. Een textuur B-horizont werd niet vastgesteld. Deze werd wellicht opgenomen in de A(p)2. Ter hoogte van de toegang werd een profiel geplaatst dat deze bodemopbouw eveneens vertoont. De bedoeling was hier om meer duidelijkheid te krijgen in de toegang tot het erf, echter door de latere vergravingen en ophogingen is er niets meer bewaard.

Voor het zuidelijke kleinere deel geldt in grote lijnen een gelijkaardige opbouw met een eerste ploeglaag A(p)1 van 10cm dik, die gevolgd wordt door een tweede ploeglaag A(p)2 van 20 tot 40cm dik. Hieronder bevindt zich de gleyigere C-horizont. De vochtigheidsgraad is beduidend natter dan het noordelijke deel, ook de textuur is meer lemiger zand.

Figuur 24: Collage van de meest representatieve profielen doorheen het onderzoeksgebied.

6.2. Beschrijving

6.2.1. Algemeen

Het grondvlakniveau van de proefsleuven varieert tussen +8,3m TAW en +8,91m TAW. Het maaiveldniveau ligt tussen +8,99m TAW (noordelijke hoek) en +9,81m TAW (zuidelijke hoek). In totaal werden 9 proefsleuven aangelegd die 48 sporen opleverden. Deze sporen kunnen onderverdeeld worden in drie fases gaande van de late 15de tot de 20ste eeuw. Oudere sporen of vondsten dan de 15de eeuw werden niet vastgesteld. Het terrein is pas in gebruik genomen bij de inplanting van de site met walgracht.

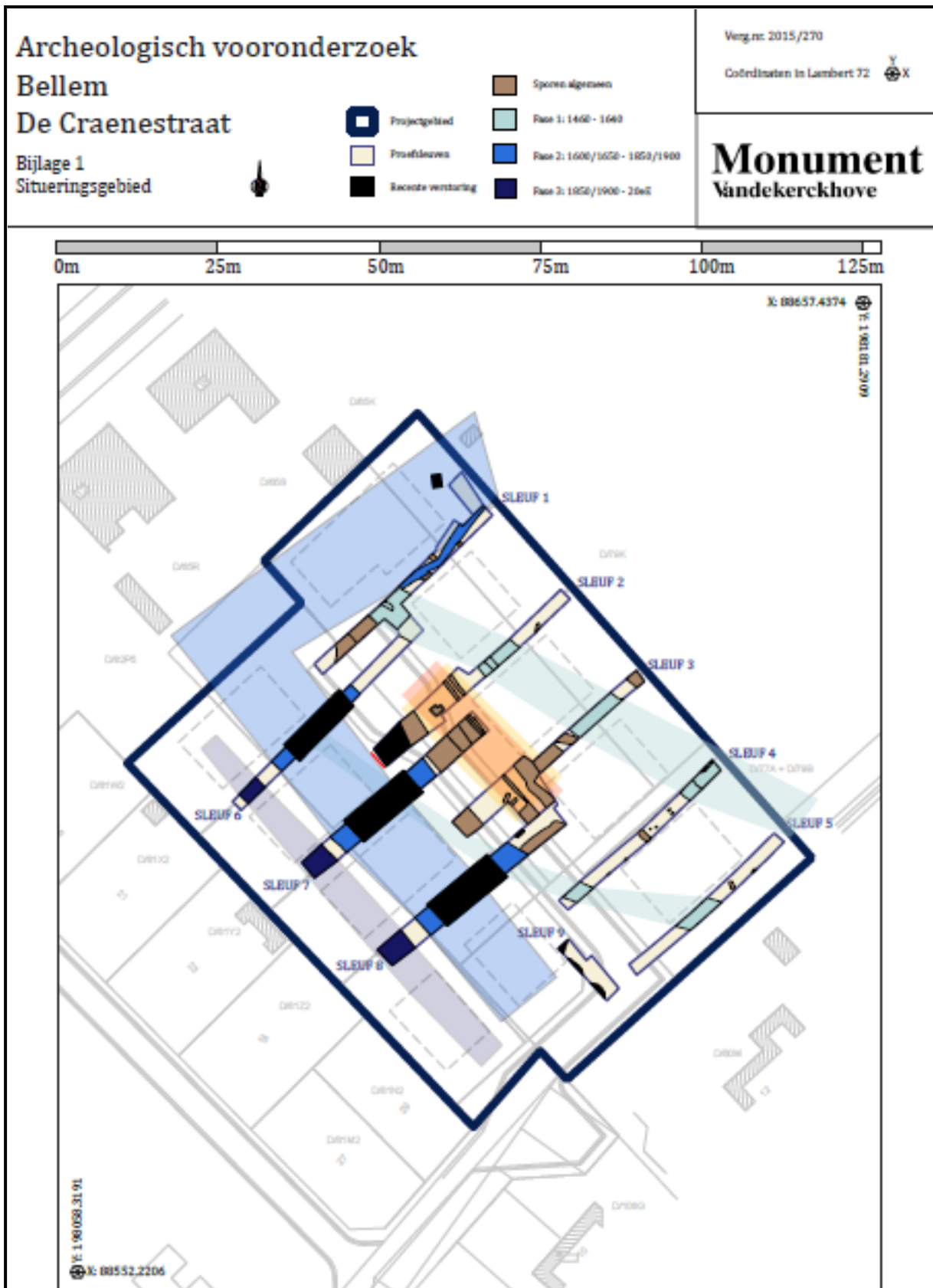
6.2.2. Fase 1: het ontstaan van de site (ca. 1450-1600/1650)

6.2.2.1. Sporen

Tot deze fase behoren minstens twee parallelle grachten die de oorsprong vormen van de site met walgracht. Bij één van de grachten werd een stevige keermuur teruggevonden. Wellicht is er tijdens deze fase reeds sprake van bewoning zoals ook vermeld staat in de historische bronnen. Echter sporen van woningen werden niet vastgesteld, doch de keermuur en het vondstmateriaal wijzen op menselijke aanwezigheid, vermoedelijk op een beperktere schaal met één tot twee woningen.

6.2.2.1.1. Grachten

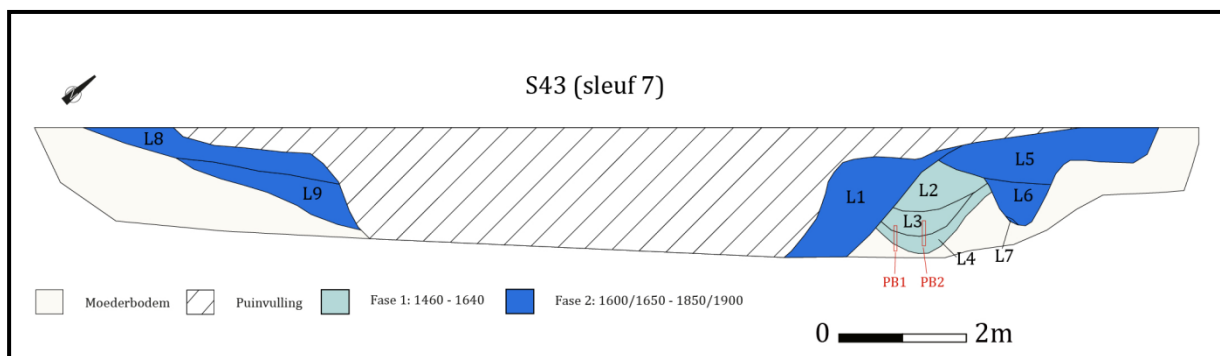
Twee parallelle grachten die het terrein doorkruisen kunnen in deze periode geplaatst worden. Ze hebben beide een noordwest-zuidoost oriëntatie. De eerste gracht werd vastgesteld in de sleuven 1, 2, 3 en 4 en kreeg respectievelijk de spoornummers S5, S9, S10 en S17. De gracht heeft een breedte tussen 7 en 9m. De gracht werd deels gecoupeerd in sleuf 2. Deze bleek 150cm diep te zijn onder het archeologische vlak. In de vulling konden minstens twee grote pakketten vastgesteld worden. Wellicht betreft het een meer complexere fasering van (her)uitgravingen en opvullingen binnen een korte tijdspanne, zoals dikwijls het geval bij dergelijke structuren. De onderste vulling betreft een zandig grijs pakket en vormt de opvulling van de eerste gebruiksfase. Dit pakket wordt afgedekt door een bruin zandig pakket vermengd met de C-horizont. Dit pakket dient als demping van de gracht en kadert in de verdere ontwikkeling van de site met walgracht en de aanleg van de rechthoekige walgracht rondom (fase 2). De aanleg van het vlak, het couperen van de gracht en de metaaldetectie leverde vondstmateriaal op dat dateert tussen 1450 en 1650. Een muntvondst van Ferdinand van Beieren dateert

Figuur 25: Grondplan met aanduiding van fase 1. In het lichtblauw worden de twee parallelle NW-ZO georiënteerde grachten aangegeven. Zie ook bijlage 1 achteraan dit rapport.

rond 1641. Deze vondst werd bovenin de vulling aangetroffen en vormt de potentiële grens tussen beide fases (fase 1 – fase 2).

De tweede gracht werd vastgesteld in de sleuven 4, 5, 7 en 8 en bestaat uit de spoornummers S34 en S43 L2, 3 en 4. De gracht loopt parallel aan de eerste op ongeveer 25m ten zuidwesten hiervan. Deze gracht kon slechts gedeeltelijk waargenomen worden en wordt overgraven door de latere rechthoekige walgracht. Dit gegeven kon duidelijk vastgesteld worden in de grote coupe geplaatst in sleuf 7. Bij deze coupe werden stalen genomen van de lagen 3 en 4 voor verder natuurwetenschappelijk onderzoek (¹⁴C, pollen en macrobotanisch onderzoek) om het oorspronkelijke lokale milieu te reconstrueren. De gracht heeft een breedte van 3,5 tot 5m. De diepte bedraagt 2m onder het archeologische vlak. In opbouw vertoont de gracht een komvormig profiel met minstens drie onderscheiden opvullingen. De onderste vulling L4 betreft een heterogene organische vulling met puinbrokjes en versmeten moederbodem. L3 is een eerder homogenere grijze vulling waarin botmateriaal teruggevonden werd van een middelgroot zoogdier. L2 heeft een meer puinige bijmenging. Opmerkelijk is de oversnijding door een tweede gracht (S43 L5, 6 en 7) die op zijn beurt oversneden wordt door de rechthoekige walgracht (zie figuur 26). Deze tweede gracht kan op basis hiervan gedateerd worden in de 2de helft van de 16de of vroege 17de eeuw. De gracht heeft onderin een klein organisch pakket (L7) dat afgedekt wordt door een snel opgebrachte homogene C-horizont (L6). Daarboven bevindt zich een grijzig opvullingspakket waarin enkele puinbrokjes herkend kunnen worden.

Figuur 26: Grafische weergave van de grachtfaseringen en de aanduiding van de pollenbakken.

Figuur 27: Verloop en zicht op de eerste gracht S5, S9, S10 en S17 ter hoogte van sleuf 2.

Figuur 28: Coupe op een deel van de eerste gracht S5, S9, S10 en S17 in sleuf 2 met een duidelijk zicht op de complexe uitgravingen en opvullingen.

Figuur 29: Zicht op de drie grachtfases: links de rechthoekige walgracht (S43 L1, 8 en 9), rechts de tweede grachtfase (S43 L5, 6 en 7) en centraal de oudste grachtfase (S43 L2, 3 en 4).

Figuur 30: Detailopname met een duidelijk zicht op de oversnijdingen tussen de drie grachtfases.

6.2.2.1.2. Keermuur

In de eerste meest noordelijke sleuf werd in de gracht S5 een deel van een keermuur (S6) teruggevonden. De keermuur is opgetrokken in een rode baksteen gevat in een geligbruinige vrij compacte kalkmortel. Het baksteenformaat is 23,5 x 11 x 5,5cm. De maximale breedte van de muur bedraagt 90cm. De oriëntatie van de keermuur volgt mee het grachtverloop (noordwest-zuidoost). De noordelijke grens van de muur kon niet vastgesteld worden. Langs de zuidelijke zijde werd wel een kleine uitbreiding aangelegd. Hier kan met zekerheid het einde van de keermuur vastgesteld worden. Bij het vrijleggen van de structuur werd aardewerk gevonden dat tussen 1450 en 1600 kan gedateerd worden. De diepte van de keermuur is minstens 10 baksteenrijen. Op basis van de afwerking is duidelijk dat de hoek beter afgewerkt werd en dus wellicht (gedeeltelijk) zichtbaar was. De reden waarom op deze plaats een keermuur werd geplaatst is niet volledig duidelijk.

Figuur 31: Bovenaanzicht op de keermuur S6.

Figuur 32: Zicht op de opbouw van de keermuur met links de grachtvulling en rechts de grens van de gracht (zwarte pijl en lijn). De keermuur is hier duidelijk goed afgewerkt.

Figuur 33: Zicht op de opbouw van de keermuur S6.

6.2.2.2. Vondstmateriaal fase 1

6.2.2.2.1. Aardewerk

Het aardewerk dat tot fase 1 kan gerekend worden, behoort tot minstens drie types. De grootste groep wordt gevormd door rood geglazuurd aardewerk met als vormen enkele grapes, een kamperpot, kommen en een mogelijke voorraadpot of teil. Bij één kom is nog een deel van een standvin op te merken. De tweede groep betreft het steengoed waaronder een tweetal scherven Siegburg van een kan of eierbeker. Een derde scherf betreft een wandfragment van een Raerenkruik met de aanzet van een versieringspatroon. De derde groep omvat één scherf grijs aardewerk. Hoewel de beperkte hoeveelheid sluit het materiaal aan bij het normale tafelwaar in de periode tussen 1450 en 1600/1650.

Figuur 34: Selectie van het vondstmateriaal uit de eerste gracht (S5, S9, S10 en S17).

Figuur 35: Selectie van het vondstmateriaal uit de tweede gracht (S34 en S43 L2, L3 en L4).

6.2.2.2.2. Metaal

Het metaal wordt ingenomen door een muntvondst, een olielamp vervaardigd in een koperlegering en een metaalslak. De munt (S9/S10) betreft een oord van Ferdinand van Beieren (1612-1650) die geslagen werd in Hasselt en gedateerd kan worden tussen 1641 en 1643. De olielamp (S9/S10) is voorzien van een vlakke bodem en eivormig. Aan de ene zijde is de aanzet naar een handvatje te zien dat afgebroken is. De andere kant is voorzien van een lontlegger (een lipje om de lont op te leggen) dat een zware beroeting vertoont. Ook op de bodem kan dit vastgesteld worden. Wellicht werd een klein lontje in een olieachtige substantie gedrenkt en werd deze aangestoken ter hoogte van de lontlegger. Als laatste werd nog een metaalslak (S9/10) teruggevonden waarin duidelijke groenkleurige restjes aanwezig zijn, wellicht te koppelen aan koperproductie.

6.2.2.2.3. Botmateriaal

In de vulling L3 van de gracht S43 werden botresten teruggevonden van een middelgroot zoogdier. Het betreft fragmenten van één dier dat wellicht in de gracht werd gedumpt, gezien de homogeniteit van de botresten. Een schedel werd niet vastgesteld.

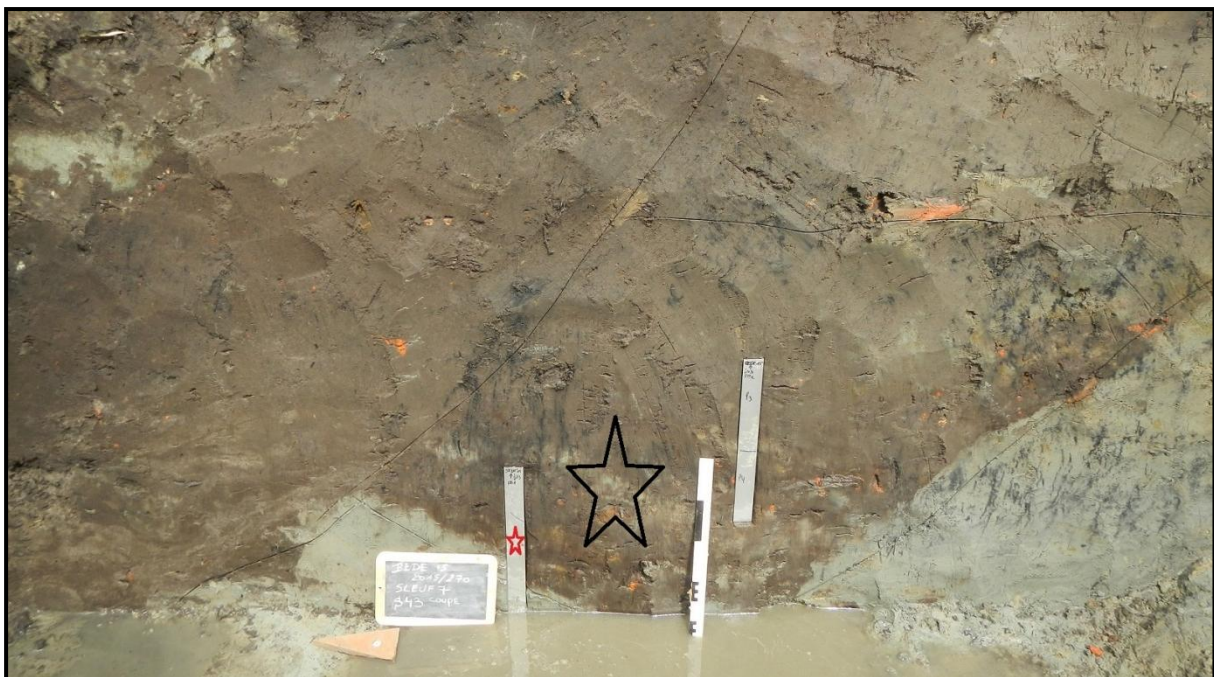
Figuur 36: Olielamp in koper met duidelijke sporen van een zwarte beroeting.

Figuur 37: Selectie van het botmateriaal (ribben, ruggenwervels, poten en heup) van éénzelfde middelgroot zoogdier afkomstig uit S43 L3.

6.2.2.3. Natuurwetenschappelijk onderzoek

Tijdens het archeologisch vooronderzoek werden stalen genomen voor een verder natuurwetenschappelijk onderzoek. Bij de grachten werden pollenstalen, macrobotanische grondstalen en stalen in functie van een ^{14}C -datering genomen. Er werd geopteerd om voor de oudste fase S43 L4 (grachtvulling fase 1) deze drie onderzoeken te laten uitvoeren. De resultaten van de diverse onderzoeken zijn achteraan dit rapport opgenomen als bijlage, hieronder worden de resultaten beknopt weergegeven.

Figuur 38: Zicht op het geselecteerde macrobotanische staal (zwart) en de laag uit de pollenbak (rood).

6.2.2.3.1. ^{14}C -datering

Een ^{14}C -datering op een houten takje (inv. Nr. 1) in de vulling S43 L4 in sleuf 7 geeft als resultaat 1460 – 1640 n.C. (95,4%)²⁰. Indien de datering vernaauwd wordt naar 68,2% dan wordt een datering tussen 1480 en 1530 n.C. (23,5%) en 1550 en 1640 n.C. (44,7%) verkregen.

²⁰ KIK: RICH-22284 (S43 L 4 inv. Nr. 1): 342 ± 28 BP.

6.2.2.3.2. Macrobotanisch onderzoek

De macrobotanische waardering van S43 L4 in sleuf 7 bevat 2 soorten gebruiksplanten meer bepaald enkele exemplaren van de gewone braam en één exemplaar van gewone vlier. Daarnaast zijn twee soorten verkoolde en elf soorten onverkoolde wilde planten gevonden. Daarbij zijn twee soorten die op een heidevegetatie wijzen (struikhei en tormentil). De aantallen zijn wel steeds beperkt.

De kleine aantallen zaden/vruchten en de vele eierkapsels van regenworm wijzen er op dat dit sediment duidelijk regelmatig boven de grondwatertafel heeft gelegen.

6.2.2.3.3. Pollenonderzoek

Het pollen heeft een goede concentratie en is redelijk tot goed geconserveerd. In het staal is vrij veel pollen aanwezig van verschillende bomen en struiken, zoals den (*Pinus*), linde (*Tilia*), iep (*Ulmus*), beuk (*Fagus*), haagbeuk (*Carpinus*), eik (*Quercus*), hazelaar (*Corylus*) en els (*Alnus*). Daarnaast is pollen aanwezig van struikhei (*Calluna*). Van granen (Cerealia) zijn enkele pollenkorrels aangetroffen. Ook is wat pollen aangetroffen van onkruiden, zoals composieten (Asteraceae liguliflorae, *Aster*-type) en smalle weegbree (*Plantago lanceolata*). Verder zijn pollenkorrels dan wel sporen aanwezig van grassen (Poaceae), varens (*Dryopteris*-type) en veenmos (*Sphagnum*).

Vanwege de redelijk tot goede conservering en goede concentratie van het pollen komt het staal in aanmerking voor verdere analyse (wat niet voorzien was in dit prospectieonderzoek). Analyse van de stalen zal leiden tot een reconstructie van de regionale en lokale vegetatie in de omgeving van Bellem. Op basis van de waarderingen lijkt het aandeel boompollen vrij groot te zijn. Analyse van de stalen zal uitwijzen in hoeverre er bossen of bosschages in de omgeving voorkwamen.

6.2.3. Fase 2: de vorming van de site met walgracht (1600/1650 – 19de eeuw)

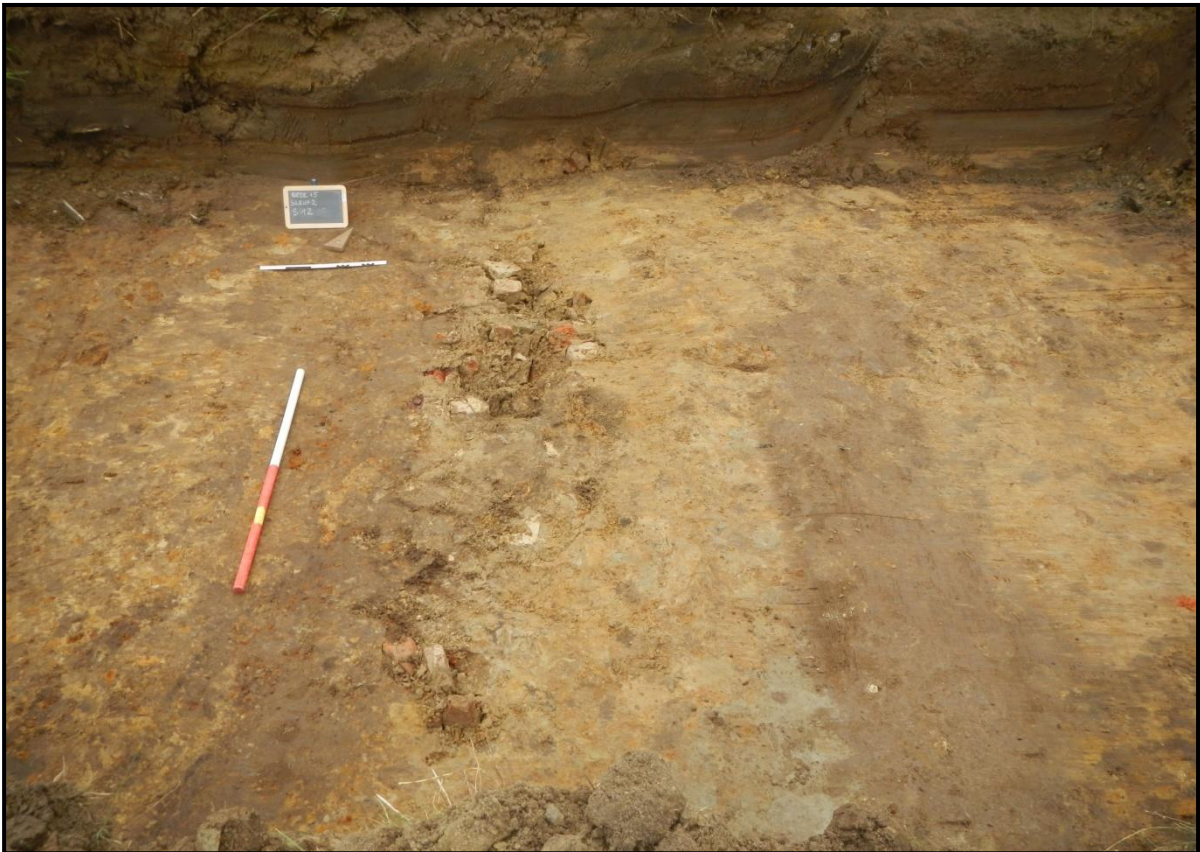
6.2.3.1. Sporen

In de eerste helft van de 17de eeuw ondergaat de site met walgracht een metamorfose en evolueert in zijn gekende vorm zoals te zien op de kaart van Ferraris en de Atlas van de Buurtwegen. De twee originele grachten worden gedempt en er wordt een nieuwe rechthoekige walgracht uitgegraven met interne gebouwen. Wellicht is deze fase te koppelen aan een nieuwe eigenaar van het terrein. Zo wordt melding gemaakt in 1640 van een nieuwe pachter Joos Bruessens en een nieuwe eigenaar Joris de Coninck (zie hoofdstuk 4). Een belangrijk gegeven hierbij is de gekende oppervlakte van 32 bunder die vanaf dan aangegeven wordt en zo ook blijft tot het einde.

6.2.3.1.1. Resten van de hoeve

De bewaringstoestand van het gebouw bleek zeer matig tot slecht. In de sleuven 2, 3 en 7 konden puinresten (S12, S14, S21 en S24) en een beerputje (S13) vastgesteld worden. De puinresten vormen geen consistent patroon en behoren wellicht tot buitenmuren en interne indelingen. In grote lijnen zijn ze noordwest-zuidoost georiënteerd. De situering van de puinresten omslaat een zone van ca. 30 op 10m, wat neerkomt op de oppervlakte zoals vastgesteld op de cartografische bronnen.

Het beste gegeven voor de aanwezigheid van een gebouw en meer bepaald de functie als woning wordt gevormd door een klein bakstenen beerputje S13. De beerput is minstens 1,5 op 1,7m groot en voorzien van een vloer opgetrokken in bakstenen en één grotere zwarte tegel. Het tongewelf start op 40cm van de bodem wat neerkomt op een zeer lage beerput in vergelijking tot andere gekende beerputstructuren. De wand van de beerput is volgens een steensverband opgetrokken met bakstenen van 20,5 x 9,5 x 5cm. De kalkmortel is vrij compact en wit van kleur. In de vulling werd geen beervulling en geen vondstmateriaal teruggevonden. De vulling bleek integraal uit baksteenpuin van het tongewelf te bestaan. Wel konden op de interne baksteenwanden fosfaatafzettingen vastgesteld worden, die de functie als beerput ondersteunen.

Figuur 39: Zicht op de puinresten/uitbraakspoor van één van de hoevemuren (S12 sleuf 2).

Figuur 40: Zicht op de uitgehaalde beerput S13 in de hoevewoning (sleuf 2).

6.2.3.1.2. Walgracht

De westelijke hoek van de walgracht bevond zich binnen het onderzoeksgebied. Zo kon enerzijds de noordwest-zuidoost georiënteerde zijde (S37, S43 en S45 – sleuf 6, 7 en 8) onderzocht worden en anderzijds een deel van de noordoost-zuidwest georiënteerde kant (S1 – sleuf 1).

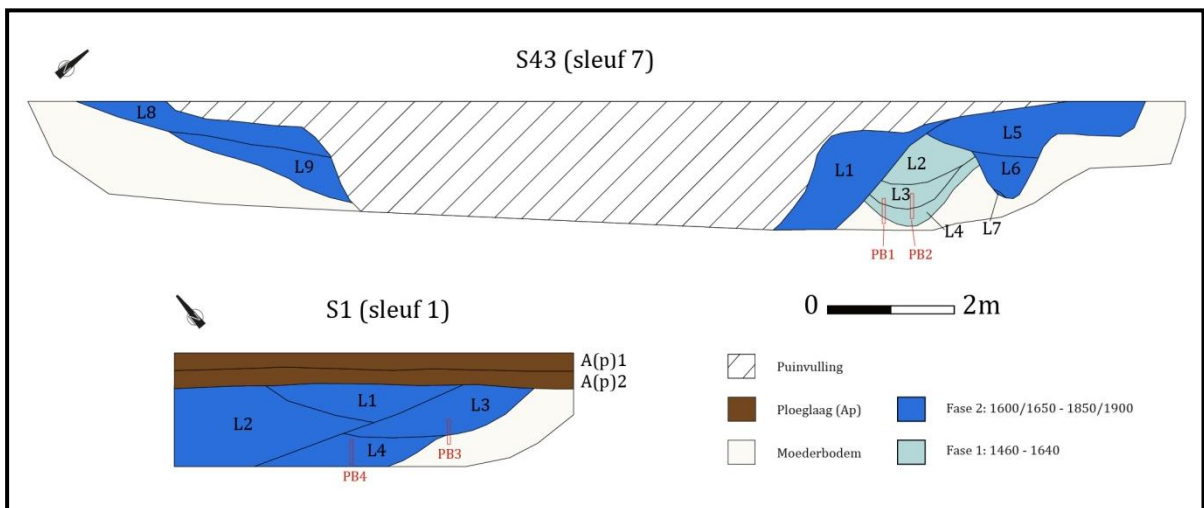
Het eerste deel van de gracht (S37, S43 en S45) kon in de sleuven 6, 7 en 8 vastgesteld worden. De breedte van de gracht ligt tussen 17 en 18,5m. Sleuf 7 werd twee kraanbakken breed afgegraven met als doel om hier een coupe te plaatsen op de walgracht. Bij de aanleg van het vlak kon in de drie sleuven een grote puindump vastgesteld worden over bijna de volledige breedte van de gracht. Een mondelinge mededeling van een lokale bewoner spreekt over een dump van een oude fabriek en delen van het nabijgelegen treinspoor als laatste opvulling van de gracht. Desondanks konden langs beide zijden de aanzet van de gracht vastgesteld worden. De opvulling van de gracht bestaat uit een vrij homogeen zandig pakket met resten van organisch materiaal. Van de vulling werd een bulkstaal genomen (S43 L1) voor een macrobotanisch onderzoek.

Figuur 41: Zicht op de walgracht in sleuf 6 die zich duidelijk aftekent ten opzichte van de C-horizont.

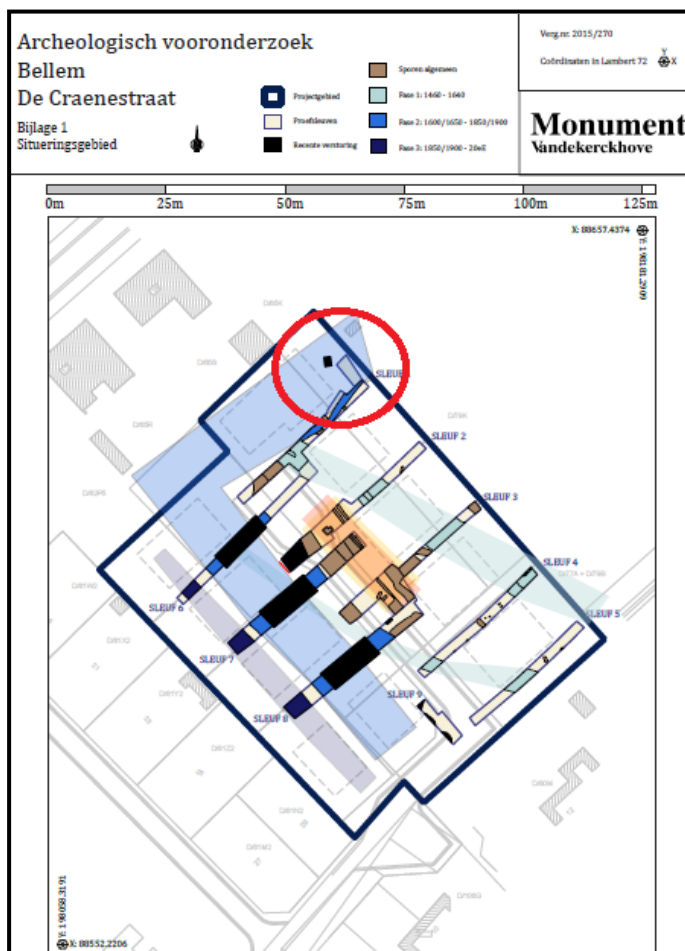

Figuur 42: Zicht op de doorsnede van de walgracht in sleuf 7 met de centrale puinvulling die niet machinaal kon verwijderd worden.

Figuur 43: Grafische weergave van de coupes op de walgracht met aanduiding van de lagen en pollenbakken. Bijkomend werden van de oudste lagen ook macrobotanische stalen genomen.

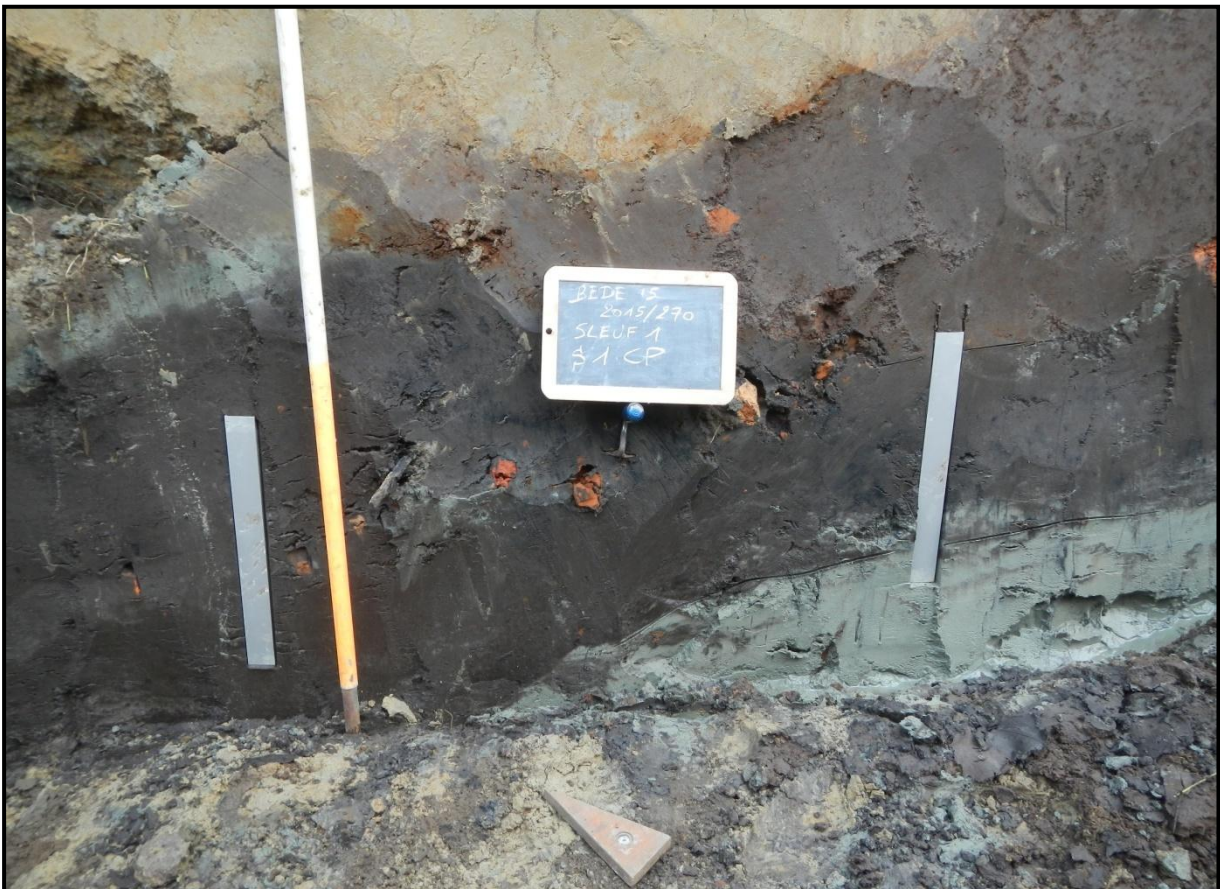
Het tweede grachtdeel S1 kon deels onderzocht worden in sleuf 1. In deze sleuf werd de rand van de brede gracht aangesneden. Er werd een extra sleuf gegraven in noordelijke richting. Door de grens, de inplanting van een toekomstige woning en enkele betonstructuren kon slechts een deel van de gracht gecoupeerd worden. De opvulling kenmerkt zich door minstens vier opvullingen waarbij vooral de lagen L3 en L4 de belangrijkste en oudste vormen. Beide zijn zeer organisch (kleine houttakjes) en bevatten kleine tot middelgrote baksteen- en platte dakpanbrokjes. Van beide lagen werden pollenstalen genomen en van de onderste laag L4 werden twee bulkstalen genomen. Dit om de vergelijking te maken tussen het lokale milieu in de beginfase en de fase waarin de site met walgracht zijn vaste vorm krijgt. De twee lagen L2 en L1 betreffen homogenere en snel opgebrachte dempingspakketten (licht versmeten C-horizont). De minimale vastgestelde breedte van de walgracht bedraagt 6,5m. Wellicht zal deze even breed zijn als het eerste bovenvermelde grachtdeel S38, S43 en S45. In de onderste vulling werd wat aardewerk en leder teruggevonden dat gedateerd kan worden na het begin van de 16de eeuw en vooral in de 17de eeuw.

Figuur 44: Projectie van de proefsleuven op het ontwikkelingsplan met aanduiding van de geplaatste coupe tegen de noordoostelijke profielgrens.

Figuur 45: Gedeeltelijke coupe op de walgracht S1 met zicht op de eerste opvullingslagen en dempingspakketten (sleuf 1 – uitbreiding).

Figuur 46: Detail van de eerste opvulling met zicht op enkele puinbrokjes en de geplaatste pollenbakken.

6.2.3.2. Vondstmateriaal fase 2

6.2.3.2.1. Aardewerk

Het aardewerk uit de walgracht is eerder beperkt. Het gaat in hoofdzaak om rood geglaazuurd aardewerk en om enkele scherven grijs aardewerk²¹. Het rood geglaazuurd aardewerk wordt vertegenwoordigd door fragmenten van kommen en de stam van een olielamp (of kandelaar). Deze lamp kan gedateerd worden in de late 16de of 17de eeuw. In deze periode ontwikkeld de olielamp zich met twee bakken. De bovenste bak (hier afwezig) dient voor de olie en het lontje, terwijl de onderste bak dient als overloopbak voor de olie of zelfs voor een tweede lont²².

Figuur 47: Zicht op het onderbakje van een olielamp in rood geglaazuurd aardewerk en enkele scherven grijs aardewerk.

²¹ Grijs aardewerk verdwijnt doorgaans in de loop van de 16de eeuw.

²² Bartels 1998 p. 125.

6.2.3.2.2. Metaal

Tijdens het onderzoek werden met de metaaldetector een twintigtal metalen voorwerpen teruggevonden, zowel tijdens de aanleg van het vlak als bij de controle van de grondsporen.

De eerste groep betreft vijf munten. Deze werden aangetroffen in de grachten en ter hoogte van de boerderij. Het gaat om een oord van Ferdinand van Beieren uit 1641-1643 (cfr. *supra*), een oord van Karel VI uit 1712-1715, een *cinq centîmes* van de Franse Republique uit ca. 1795, een 1/16 stuiver van Nederlands Indië uit het begin van de 19de eeuw en een 2 cent van Leopold I (1830-1865) of Leopold II (1865-1909). In grote lijnen overspannen ze de fase van de site met walgracht na de aanleg van de rechthoekige walgracht.

De tweede groep wordt gevormd door vijf loden kogels. Drie kunnen geïdentificeerd worden als pistoletkogels met een gewicht en diameter van respectievelijk: 7,07g – 11,5mm, 9,64g – 12,5mm en 12,89g – 13,5mm. Een vierde betreft een klein musketkogel kaliber of een pistoletkogel. Het gewicht bedraagt 23,96g met een diameter van 16mm. De laatste loden kogel is uitzonderlijk en betreft een loden bal van 205g met een diameter van 34mm. Een dergelijke kogel behoort tot een klein kanon.

De derde groep wordt gevormd door kledijelementen waaronder enkele platte knoopjes en een achtvormige gesp met eenvoudige angel. Deze gesp kan gedateerd worden vanaf de 16de eeuw en voornamelijk in de 17de eeuw.

6.2.3.2.3. Leder

In de onderste vulling van de walgracht S1 werd een lederen schoenzool teruggevonden. Foto's ervan werden doorgemailed naar erfgoedonderzoeker en specialist inzake leder Jan Moens. Hij gaf volgende determinatie voor de schoen: het betreft een loopzool (de zool die in contact staat met de bodem) van een meervoudige zoolconstructie die voorzien is van een zogenaamde *patch*, een halfmaanvormig stuk dat vastgemaakt zit met ijzeren of houten penntjes. Dergelijke *patches* worden op de loopzool aangebracht om te anticiperen op sleet. Meervoudige zolen verschijnen doorgaans pas rond 1500²³. De schoenzool kan dus ruim gedateerd worden vanaf de 16de eeuw.

²³ Met dank aan Jan Moens.

Figuur 48: Aangetroffen munten tijdens het onderzoek. Bovenste rij van links naar rechts: oord Ferdinand van Beieren 1641-1643, oord Karel VI 1712-1715, *cinq centîmes* Republique Française ca. 1795. Onderste rij van links naar rechts: 1/16 stuiver Nederlands Indië begin 19de eeuw en 2 cent Leopold I of II 19de eeuw.

Figuur 49: Pistoletkogels en loden kanonskogel.

Figuur 50: Achtvormige gesp en twee platte knoopjes.

Figuur 51: Zicht op de meervoudige schoenzool uit de onderste walgrachtvulling S1 (sleuf 1).

Figuur 52: Bovenaanzicht van de meervoudige schoenzool uit de onderste walgrachtvulling S1 (sleuf 1).

6.2.3.3. Natuurwetenschappelijk onderzoek

Tijdens het archeologisch vooronderzoek werden stalen genomen voor een verder natuurwetenschappelijk onderzoek. Bij de grachten werden pollenstalen, macrobotanische grondstalen en stalen in functie van een ^{14}C -datering genomen. Er werd geopteerd om op de onderste vulling van de walgracht S1 L4 (grachtvulling fase 2) deze drie onderzoeken te laten uitvoeren. De resultaten van de diverse onderzoeken zijn achteraan dit rapport opgenomen als bijlage, hieronder worden de resultaten beknopt weergegeven.

Figuur 53: Zicht op het geselecteerde macrobotanische staal (zwart) en het pollenstaal (rood).

6.2.3.3.1. ^{14}C -datering

Een ^{14}C -datering op een houten takje (inv. Nr. 7) in de vulling S1 L4 in sleuf 1 geeft als resultaat 1460 – 1640 n.C. (95,4%)²⁴. Indien de datering vernaauwd wordt naar 68,2% dan wordt een datering tussen 1480 en 1530 n.C. (23,5%) en 1550 en 1640 n.C. (44,7%) verkregen.

²⁴ KIK: RICH-22290 (S1 L 4 inv. Nr. 7): 346 ± 29 BP.

6.2.3.3.2. Macrobotanisch onderzoek

Grachtvulling S1 L4 (sleuf 1) bevat twee soorten gekweekte planten en drie soorten gebruiksplanten. Bij de gekweekte planten is er één verkoalde graankorrel die sterk beschadigd is en niet verder kon gedetermineerd worden. Daarnaast zijn er ook enkele onvolledige pitten van zoete/zure kers²⁵ gevonden. In de (zand)leemstreek is zoete kers een wilde plant, maar voor de zandstreek komt die niet van nature voor. Bij de gebruiksplanten zijn er zowel van gewone braam als van gewone vlier 10-tallen exemplaren gevonden, naast één noot van hazelaar (hazelnoot). Het zijn alle drie soorten die in het wild voorkomen maar die misschien aangeplant of bij kapbeurten gespaard/begunstigd werden. Zeker als naar het aantal exemplaren gekeken wordt, zijn er opvallend veel gebruiksplanten en gekweekte planten. Deze lijken hier eerder geconcentreerd aanwezig zodat er van een vorm van voedselafval sprake kan zijn. Daarnaast zijn er 15 soorten onverkoalde en 1 soort verkoalde wilde planten gevonden, zij het allen in lage aantallen. De goede bewaring van het materiaal en de aanwezigheid van een kokerjuffer wijzen op een sedimentatie van materiaal dat meestal waterverzadigd gebleven is.

6.2.3.3.3. Pollenonderzoek

Het pollen heeft een goede concentratie en is redelijk tot goed geconserveerd. In het staal is vrij veel pollen aanwezig van verschillende bomen en struiken, zoals den (*Pinus*), linde (*Tilia*), iep (*Ulmus*), beuk (*Fagus*), haagbeuk (*Carpinus*), eik (*Quercus*), hazelaar (*Corylus*) en els (*Alnus*). Daarnaast is pollen aanwezig van struikhei (*Calluna*). Van granen (Cerealia) zijn enkele pollenkorrels aangetroffen. Ook is wat pollen aangetroffen van onkruiden, zoals composieten (Asteraceae liguliflorae, *Aster*-type) en smalle weegbree (*Plantago lanceolata*). Verder zijn pollenkorrels dan wel sporen aanwezig van grassen (Poaceae), varens (*Dryopteris*-type) en veenmos (*Sphagnum*). Vanwege de redelijk tot goede conservering en goede concentratie van het pollen komt het staal in aanmerking voor verdere analyse, wat kan leiden tot een reconstructie van de regionale en lokale vegetatie in de omgeving van Bellem. Op basis van de waarderingen lijkt het aandeel boompollen vrij groot te zijn. Analyse van de stalen zal uitwijzen in hoeverre er bossen of bosschages in de omgeving voorkwamen. In het staal uit spoor S1 is een pollenkorrel aangetroffen van korenbloem (*Centaurea cyanus*). Korenbloem komt niet van nature in Nederland en België voor en wordt als pollen pas vanaf de 10de- 11de eeuw gevonden. Op basis van het pollen van korenbloem dateert dit staal dus vanaf de 10de- 11de eeuw, wat in overeenstemming is met de archeologische datering (1400-1600).

²⁵ Bij onvolledige pitten kan tussen beiden dikwijls geen onderscheid gemaakt worden.

6.2.3. Fase 3: het einde van de site met walgracht (1850/1900 - 20ste eeuw)

6.2.3.1. Sporen

Tot de laatste fase behoren nog enkele paalkuilen en een afvalkuil. Zij vormen de laatste fase van de site met walgracht. Nadien, wellicht in het begin van de 20ste eeuw, wordt het gebied opgegeven. De walgracht wordt volgens een lokale bewoner rond 1970 of 1980 volledig gedempt met afbraakmateriaal. Op de luchtfoto's is ook te zien dat het terrein ingenomen wordt door een bos.

6.2.3.1.1. Paalkuilen

Enkel in sleuf 4 werden enkele paalkuilen aangetroffen bij elkaar. Het gaat om zes gelijkaardige paalkuilen (S27, S28, S29, S30, S32, S33 en S39) die een recent uitziende vulling hebben. Eén paalkuil (S32) bevond zich volledig tegen de profielwand en werd ter controle gecoupeerd. Hier kon duidelijk vastgesteld worden dat het om vrij recente paalkuilen ging. Een tweede paalkuil S27 werd eveneens gecoupeerd. Hier kon een kleine kern en insteek opgemerkt worden. Aardewerk was echter afwezig met uitzondering van paalkuil S30 waarin een rood geglazuurd bodemfragment van een kom op een standring werd teruggevonden voorzien aan de binnenzijde van een donkerbruin mangaanglazuur. Op basis van de stratigrafische gegevens en de aardewerkvondst dateren de sporen in de 19de eeuw, mogelijk vanaf de late 18de eeuw.

6.2.3.1.2. Afvalkuil

Ten zuidoosten van de paalsporencluster werd een afvalkuiltje S36 aangesneden in sleuf 5. De kuil heeft een organische vulling en is 60cm op 1m groot met een afgerond rechthoekige vorm. De kuil werd gecoupeerd en vertoonde een komvormige profiel met een maximale diepte van 15cm. In de vulling kon rood geglazuurd en industrieel wit aardewerk vastgesteld worden dat gedateerd kan worden in het begin tot het derde kwart van de 19de eeuw.

6.2.3.1.3. Perceelsgracht

Aan de zuidwestelijke grens werd in de sleuven 6, 7 en 8 een perceelsgracht (S38, S44 en S48) aangesneden die een noordwest-zuidoost oriëntatie kent. De gracht heeft een breedte van ca. 3,5m. Een glazen fles uit de opvulling dateert deze ergens in de 19de eeuw.

Figuur 54: Twee paalkuilen S27 en S28 aangetroffen in sleuf 4.

Figuur 55: Coupe op paalspoor S27 met een duidelijke kern (rechts) en insteek.

Figuur 56: Coupe op paalspoor S32 met een doorlopende overgang tussen de ploeglaag en de opvulling van het paalspoor.

Figuur 57: Vlakfoto van de afvalkuil S36 aangetroffen in sleuf 5.

Figuur 58: Doorsnede van de afvalkuil S36 aangetroffen in sleuf 5.

6.2.3.2. Vondstmateriaal fase 3

6.2.3.2.1. Aardewerk

Vooraf de afvalkuil S36 leverde wat aardewerk op. Het gaat om industrieel wit, rood geglazuurd aardewerk en steengoed. De eerste groep bestaat uit enkele fragmenten die tot één drinktas behoren voorzien van een kleurige bandversiering aan de rand door middel van afwisselende dunne blauwe lijnen en dikke bruine strepen. Een dergelijke drinktas valt in de eerste helft van de 19de eeuw te dateren. Bij het rood geglazuurd aardewerk kan minstens één melkteil herkend worden. Tot het steengoed behoren enkele wandscherven van een Westerwaldkruik met floraal motief. De decoratie en techniek behoort met zekerheid tot de late 18de en 19de eeuw.

In de recente puinopvulling van de walgracht werden nog enkele roodbakkende bloempotjes met een centrale doorboring in de bodem teruggevonden.

6.2.3.2.2. Glas

In de perceelsgracht S38/S44/S48 werd één cilindervormige wijnfles teruggevonden. De fles heeft een groene kleur en is voorzien van een hoge ziel. Typologisch gezien kan de fles gedateerd worden in de 19de eeuw.

Figuur 59: Selectie van het vondstmateriaal uit afvalkuil S36.

Figuur 60: Glazen wijnfles met hoge ziel, gevonden in de perceelsgracht.

6.2.4. Eerste Wereldoorlog (1914-18)

Tijdens het metaaldetectieonderzoek werden drie metaalvondsten aangetroffen die te dateren zijn in de Eerste Wereldoorlog. Het gaat om twee Duitse ontstekers²⁶. De eerste werd vervaardigd in Zamac en betreft het type EKZ17 (Empfindlicher Kanone Zünder 17). Deze obuskop werd geplaatst bovenop een Duits 7,7cm projectiel gevuld met gas of springstof. De tweede is van het type Gr Z04 (Granate Zünder 04) en bestaat uit koper en ijzer. Dit type ontsteker werd op quasi alle kalibers van projectielen gebruikt. Als laatste werd nog een onafgevuurde Duitse kogelpunt teruggevonden van het kaliber 7.92mm, gebruikt bij onder andere het standaard Mausergeweer.

Ondanks de aanwezigheid van ontstekers werden geen zichtbare bomkraters vastgesteld. Deze kunnen echter wel verwacht worden binnen het onderzoeksgebied, net als de aanwezigheid van andere explosieven.

De vondsten wijzen op een Duits artillerieoffensief op de gemeente Bellem. De aanwezigheid van de onafgevuurde kogelpunt wijst dan weer op effectieve aanwezigheid van Duitse soldaten op de site.

Eind oktober 1918 maakte de omgeving van Aalter, Knesselare en Ursel deel uit van het bevrijdingsoffensief. Op 19 oktober wordt Knesselare bevrijd, de dag nadien Ursel. Er is sprake van een aanval op 20 oktober bij het kruispunt van de weg naar Bellem waar een Duitse loopgraafmortier werd uitgeschakeld²⁷.

Een aanwijzing voor de link naar het einde van de Eerste Wereldoorlog is het gebruik van de ontsteker in Zamac ontwikkeld en gebruikt vanaf 1917. Bij gebrek aan koper gingen de Duitsers gebruik maken van het goedkopere Zamac. Wellicht vormt het Kanaal Gent-Brugge hier het cruciale punt in de bevrijding en de verdediging.

²⁶ www.passioncompassion1418.com

²⁷ Forum Eerste Wereldoorlog – Bellem, Knesselare en Ursel

Figuur 61: Duitse ontsteker in Zamac (EKZ17) en een Duitse onafgevuurde kogelpunt.

Figuur 62: Duitse ontsteker van het type Gr Z 04 (Granate Zünder 04).

7. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE VINDPLAATS

Na het onderzoek kunnen de onderzoeksvragen als volgt beantwoord worden:

- Welke bodemopbouw is tijdens het vooronderzoek vastgesteld? Is deze bodemopbouw over het hele terrein gelijkaardig of zijn er lokale verschillen? Op basis van welke bodemvormende factoren en/of processen kunnen de lokale bodemgenese en in voorkomend geval lokale variaties verklaard worden? Welke impact hebben bodemvormende factoren en/of processen gehad op het bewaringspotentieel of de bewaringstoestand van het archeologisch erfgoed?

Er konden twee verschillende bodemtypes herkend worden. De bodemopbouw in het terrein kenmerkt zich hoofdzakelijk door een eerste ploeglaag (huidig loopniveau) gevolgd door een vrij dik ophogingspakket dat bovenop de originele ploeglaag (A(p)2) rust. Daaronder bevindt zich de C-horizont. In de laatste decennia speelden enkele ingrijpende factoren een rol in de bewaring van de walgracht en elders konden kleine verstoringen herkend worden.

- Zijn er archeologische resten aanwezig binnen het plangebied? Kunnen op basis van het vondstmateriaal, materiaalgebruik, oversnijdingen en/of vulling uitspraken gedaan worden over de datering en de onderlinge fasering van de aangetroffen resten?

Binnen het terrein werden archeologische sporen en vondsten vastgesteld vanaf het midden van de 15de eeuw. In grote lijnen kunnen ze in vier periodes ingedeeld worden. Drie fases behoren tot de site met walgracht (ontstaan, ontwikkeling en einde) en een vierde behoort tot de Eerste Wereldoorlog. Deze fases konden vastgesteld worden op basis van de oversnijdingen en het aanwezige vondstmateriaal.

- In het bijzonder: Zijn er constructieve elementen bewaard gebleven van het Kerkegoed zoals opstaand muurwerk, vloerresten, beschoeiingen, ... Kan er een functionele interpretatie gegeven worden aan de aangetroffen structuren? In welke periode(s) kunnen deze elementen of onderdelen ervan geplaatst worden op basis van het vondstmateriaal, bouwmaterialen, bouwnaden, technieken, ...

Er konden muurresten en structuren herkend worden die aan het Kerkegoed toebehoren. Het oudste spoor betreft een keermuur, die op basis van het vondstmateriaal en het baksteenformaat in de late 15de of 16de eeuw dateert. Daarnaast werden ter hoogte van de woning uitbraaksporen en puinfunderingen vastgesteld van

gevelmuren en interne indeling. De bewaring is matig tot zeer slecht. Als laatste is nog een kleine bakstenen beerput blootgelegd voorzien van een bakstenen vloer. Op basis van de sporen kan de positie en de functie als woning bepaald worden. De oorsprong ligt in de vroege 17de eeuw.

- Is er een stratigrafie aanwezig binnen de walgrachten en wat zijn de specifieke kenmerken? Bevatten de opeenvolgende lagen vondstmateriaal? In welke periode(s) kunnen de verschillende vullings- en eventueel heruitgravingsfases gedateerd worden?

In grote lijnen zijn minstens twee grote fases aanwezig in de grachtsystemen (fase 1 en 2). De eerste oudste fase wordt gevormd door twee parallelle grachten die hun oorsprong in het midden van de 15de eeuw hebben. De westelijke wordt duidelijk oversneden door de rechthoekige walgracht van fase 2. De walgracht zelf werd wellicht aangelegd in het begin of midden van de 17de eeuw. De dateringen werden bekomen door onderlinge oversnijdingen en door de aanwezigheid van vondstmateriaal, waaronder enkele goed dateerbare elementen (leder schoenzool, Siegburg, munten, ...). De opvulling met puin in de walgracht maakte het onmogelijk om een volledig beeld te krijgen van de opvullingsgeschiedenis van de gracht. Wel konden de eerste opvullingslagen onderzocht en opgetekend worden.

- Zijn er contexten aanwezig met een goede organische bewaring, zo ja welk archeologisch kennispotentieel hebben dergelijke contexten?

Er zijn twee grachtcontexten met een goede organische bewaring. Belangrijk hierbij is dat het gaat om de eerste grachtfase bij het ontstaan van de site en de eerste opvullingslagen van de walgracht die toebehoort aan de site met walgracht zoals deze ook gekend is uit de cartografische bronnen. Voor beide zaken is het belangrijk om een waardering uit te voeren op de pollen en de macrobotanische resten gekoppeld aan een ¹⁴C-datering telkens op de oudste grachtvulling. Beide onderzoeken samen geven een beeld op het lokale milieu en de aanwezigheid van bepaalde gewassen en teelten. Aangezien het uiterlijk tussen de oorspronkelijke site (fase 1) en de site met walgracht (fase 2) een metamorfose heeft ondergaan, is het mogelijk dat dit een weerslag heeft in het pollenbestand en de macrobotanische resten (bv. massale kapping van bomen om terrein vrij te maken waardoor het aandeel aan boomsoorten beperkt wordt, overgang van grasland naar akkerteelten, ...).

- Levert de uitgevoerde prospectie nieuwe inzichten op met betrekking tot de oorsprong en de bewoningsgeschiedenis van het Kerkegoed en/of eventuele voorlopers en zo ja dewelke?

De oorsprong van de site was niet eenduidig vaststelbaar op basis van het historisch onderzoek. Wel kon met zekerheid het begin vastgelegd worden in de 16de eeuw. Het archeologisch onderzoek heeft echter aangetoond dat de oorsprong wellicht in het midden van de 15de eeuw ligt waarbij de site een metamorfose onderging in de vroege tot het midden van de 17de eeuw naar zijn gekende gekarteerde rechthoekige vorm met walgracht en hoevegebouwen. Ook de functionele aard van het gebouw kon achterhaald worden als zijnde een woning ingedeeld met interne ruimtes en de aanwezigheid van een beerput.

- Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen?

De archeologische vindplaats dreigt vernield te worden door de aanleg van de verkaveling (wegenis, rioleringen, huizenbouw,...). Tijdens het vooronderzoek konden echter alle onderzoeksvragen beantwoord worden. Belangrijk hierbij is op te merken dat de bewaring van het hoevegebouw en de walgracht matig tot zeer slecht is gebleken en een verder onderzoek niet nodig wordt geacht. Desondanks konden de oudste grachtvullingen en de lokatie en functie van het gebouw achterhaald worden. Tevens kon het vondstmateriaal inzichten verschaffen in de periodisering en het gebruik (type, vorm, ...) ervan bij de bewoners.

- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling: hoe kan deze bedreiging weggenomen of verminderd worden (maatregelen behoud in situ)?

Er dienen geen specifieke maatregelen genomen te worden voor een behoud *in situ*, zie ook de vorige onderzoeksvraag en -antwoord.

- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling en die niet in situ bewaard kunnen blijven:

1. Wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van de zones voor vervolgonderzoek?

2. Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht, zowel vanuit methodologie als aanpak voor het vervolgonderzoek?

Een verder archeologisch onderzoek wordt niet nodig geacht. Alle onderzoeksvragen met in begrip van het natuurwetenschappelijk onderzoek konden beantwoord worden. Er kon een beeld gevormd worden van het ontstaan en de ontwikkeling van de site tot de opgave van het terrein.

- Welke nieuwe inzichten kan een archeologisch vervolgonderzoek bijkomend opleveren?

Een verder vervolgonderzoek zal geen nieuwe inzichten verschaffen in het begrijpen van de site naar ontstaan, ontwikkeling, ... toe.

- Welke vraagstellingen zijn voor een vervolgonderzoek relevant?

Niet van toepassing.

- Zijn er voor de beantwoording van de vraagstellingen binnen het vooronderzoek natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zoja, welke type waarderings/dateringen zijn hiervoor noodzakelijk en in welke hoeveelheid?

Er zijn twee grachtcontexten met een goede organische bewaring. Belangrijk hierbij is dat het gaat om de eerste grachtfase bij het ontstaan van de site en de eerste opvullingslagen van de walgracht die toebehoort aan de site met walgracht zoals deze ook gekend is uit de cartografische bronnen. Voor beide zaken is het belangrijk om een waardering uit te voeren op de pollen en de macrobotanische resten gekoppeld aan een ¹⁴C-datering telkens op de oudste primaire grachtvulling. Deze onderzoeken samen geven een beeld op het lokale milieu en de aanwezigheid van bepaalde gewassen en teelten. Aangezien het uiterlijk tussen de oorspronkelijke site (fase 1) en de site met walgracht (fase 2) een metamorfose heeft ondergaan, is het mogelijk dat dit een weerslag heeft in het pollenbestand en de macrobotanische resten (bv. massale kapping van bomen om terrein vrij te maken waardoor het aandeel aan boomsoorten beperkt wordt, overgang van graasland naar akker-teelten, ...). Beide natuurwetenschappelijke onderzoeken hebben echter geen duidelijk verschil aangetoond tussen beide fasen. Zowel het bomenbestand als struiken, grassen, granen en onkruiden zijn vergelijkbaar met elkaar in fase 1 en 2. Er kan gesteld worden dat diverse boomsoorten zoals den, linde, iep, beuk, haagbeuk, eik, hazelaar en els aanwezig waren in de directe omgeving van de site. Wel kan een verdere analyse mogelijk een wijziging in de verhoudingen aan het licht brengen. Tevens vormen de aangetroffen sporen van granen een aanwijzing op het cultiveren van akkergronden. Bij het macrobotanisch onderzoek is vastgesteld dat

ook kers aanwezig is en resten van braam- en vlierstruiken. De ¹⁴C-dateringen geven voor beide fases een datering tussen 1460 en 1640 n.C.

8. SYNTHESE

In het kader van de geplande ontwikkeling van een verkaveling aan de De Craenestraat te Bellem (deelgemeente van Aalter, provincie Oost-Vlaanderen) voerde een team van Monument Vandekerckhove nv van 8 tot en met 10 juli 2015 een archeologische prospectie uit op het terrein. Opdrachtgever voor het onderzoek was Hyboma nv. Het onderzoek werd uitgevoerd volgens de bijzondere voorwaarden opgesteld door Onroerend Erfgoed.

In totaal werden negen proefsleuven aangelegd op het terrein met bijbehorende kijkvensters en uitbreidingen. Het terrein heeft een oppervlakte van ca. 6000m² waarvan in totaal 830m² (13,8%) werd onderzocht. Bij de inplanting werd de toekomstige bewoning vermeden. Het terrein was voorafgaand aan het archeologisch onderzoek in gebruik als een verwilderd weiland en biesen. Het onderzoeksgebied maakt deel uit van een gekende grotere site met walgracht, het zogenaamde Kerkegoed.

Het onderzoek leverde sporen op vanaf het midden van de 15de eeuw tot in de 20ste eeuw. In grote lijnen konden drie fases (ontstaan, ontwikkeling en einde) in de site met walgracht herkend worden op basis van het vondstmateriaal en de oversnijdingen van de grachtsystemen. Aanvullend werden nog enkele vondsten aangetroffen uit de einddagen van de Eerste Wereldoorlog bij het bevrijdingsoffensief van de regio Knesselare en Ursel.

De onderzoeksvragen konden allen beantwoord worden en de bewaring van de woonstructuur bleek niet goed, waardoor een verder vervolgonderzoek niet wordt geadviseerd. Dit advies heeft geen bindende kracht, maar dient als richtlijn voor Onroerend Erfgoed, die het verdere vervolgtraject zal bepalen.

9. LITERATUUR

• Uitgegeven bronnen

- BARTELS, M. 1998, *Steden in scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*. Amersfoort.
- DE CLERCQ, W. en MORTIER, S. 2001, Aalter, Industrierrein Langevoorde. Grootschalig onderzoek van een meerperiodenvindplaats. *Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium. Jaarverslag van de provincie Oost-Vlaanderen 2001*: 146-154.
- MOENS, J. , DE CLERCQ, W., LALOO, P. en VANHEE, D. 2009, Aalter Loveld 08. *Jaarverslag 2008 Kale-Leie Archeologische Dienst*: 48-55.
- VAN CAMPENHOUT, K. 2013, Archeologisch onderzoek Aalter Lostraat Veilige Have (Ruben Willaert/VEC). *Jaarverslag 2012. Kale-Leie Archeologische Dienst*: 90-94.

• Onuitgegeven bronnen

- *Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische prospectie met ingreep in de bodem: Aalter, Craenestraat Kerkegoed.*
- DE LOGI, A., HOORNE, J. en VANHERCKE, J. 2013, *Merendree – Heilige Geeststraat: archeologisch vooronderzoek – januari 2013. DL&H-rapport 6.* Landegem-Gent.
- DE LOGI, A., HOORNE, J. en VANHERCKE, J. 2013, *Aalter – Oostmolenstraat: archeologisch vooronderzoek – maart 2013. DL&H-rapport 7.* Landegem-Gent.

• Internetbronnen

- http://blog.seniorennet.be/martens_laurent_raphael/archief.php?ID=90
- <https://inventaris.onroenderfgoed.be/>
- <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal>
- <http://www.forumeerstewereldoorlog.nl>
- <http://www.geopunt.be>
- <http://www.passioncompassion1418.com>
- <http://cai.erfgoed.net>
- Google Maps

- **Archivalische bronnen**

- Archief van Aalter
- Heemkundige Kring 'Het land van Nevele'

10. BIJLAGEN

- Bijlage 1: Situering
- Bijlage 2: Detailplan
- Bijlage 3: Interpretatie fasering
- Bijlage 4: Coupeplan
- Bijlage 5: Waardering macrobotanisch onderzoek (Luc Allemeersch, GATE)
- Bijlage 6: Resultaten ¹⁴C-dateringen (KIK)
- Bijlage 7: Waardering pollenonderzoek (Nelleke van Asch, ADC ArcheoProjecten)
- Digitale drager met daarop de plannen, de foto's, de inventarissen en de digitale versie van deze tekst
- Database met de foto's, de tekeningen en de inventarislijsten is steeds te raadplegen via www.monarcho.be/databank. Bij vragen hieromtrent: neem contact via info@monument.be.

Archeologisch vooronderzoek

Bellem

De Craenestraat

Bijlage 1
Situeringsgebied

Projectgebied

Proefsleuven

Recente versterking

Sporen algemeen

Fase 1: 1460 - 1640

Fase 2: 1600/1650 - 1850/1900

Fase 3: 1850/1900 - 20eE

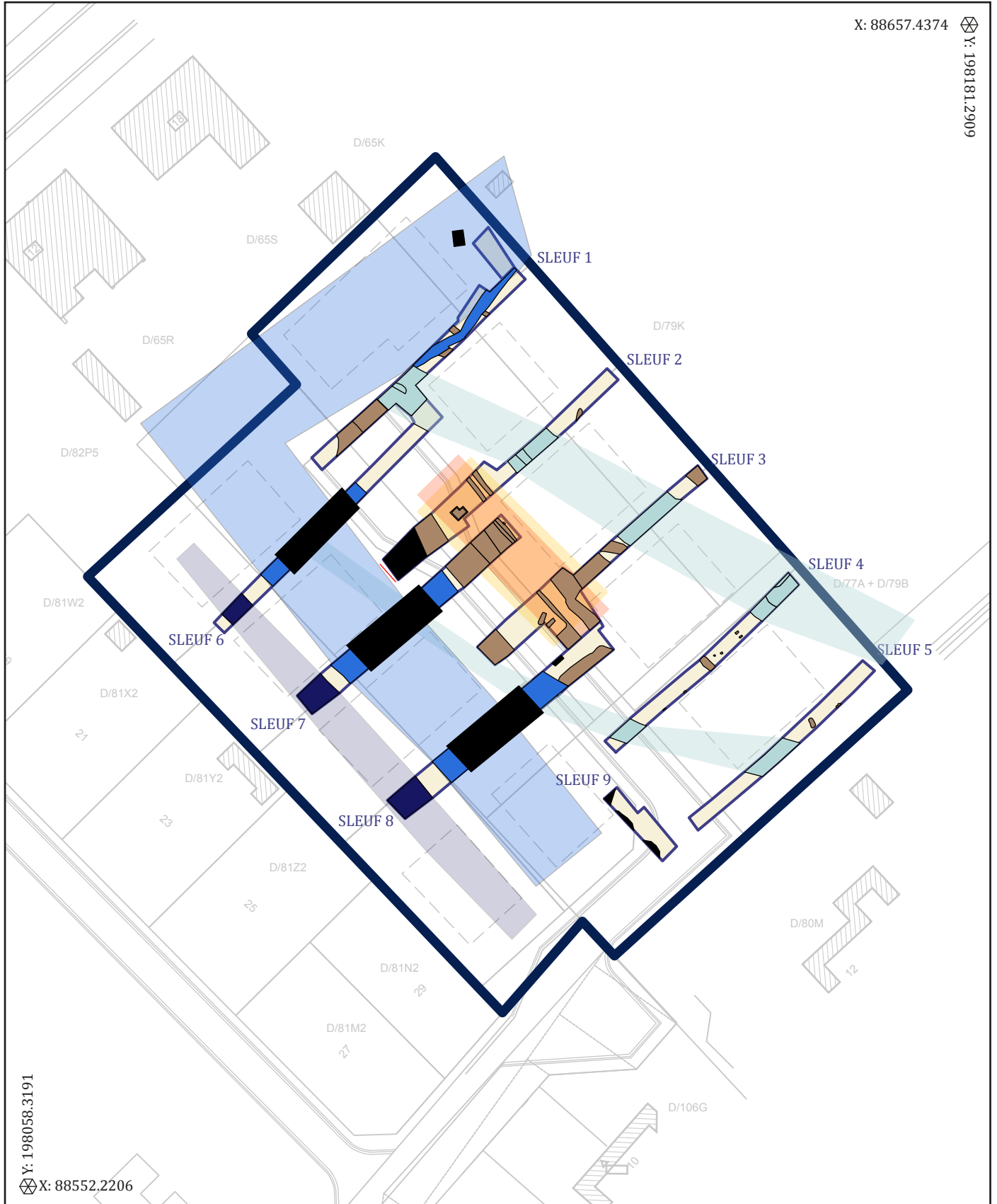
Verg.nr: 2015/270

Coördinaten in Lambert 72

Monument

Vandekerckhove

Archeologisch Vooronderzoek Bellem De Craenestraat

Bijlage 2
Detailplan

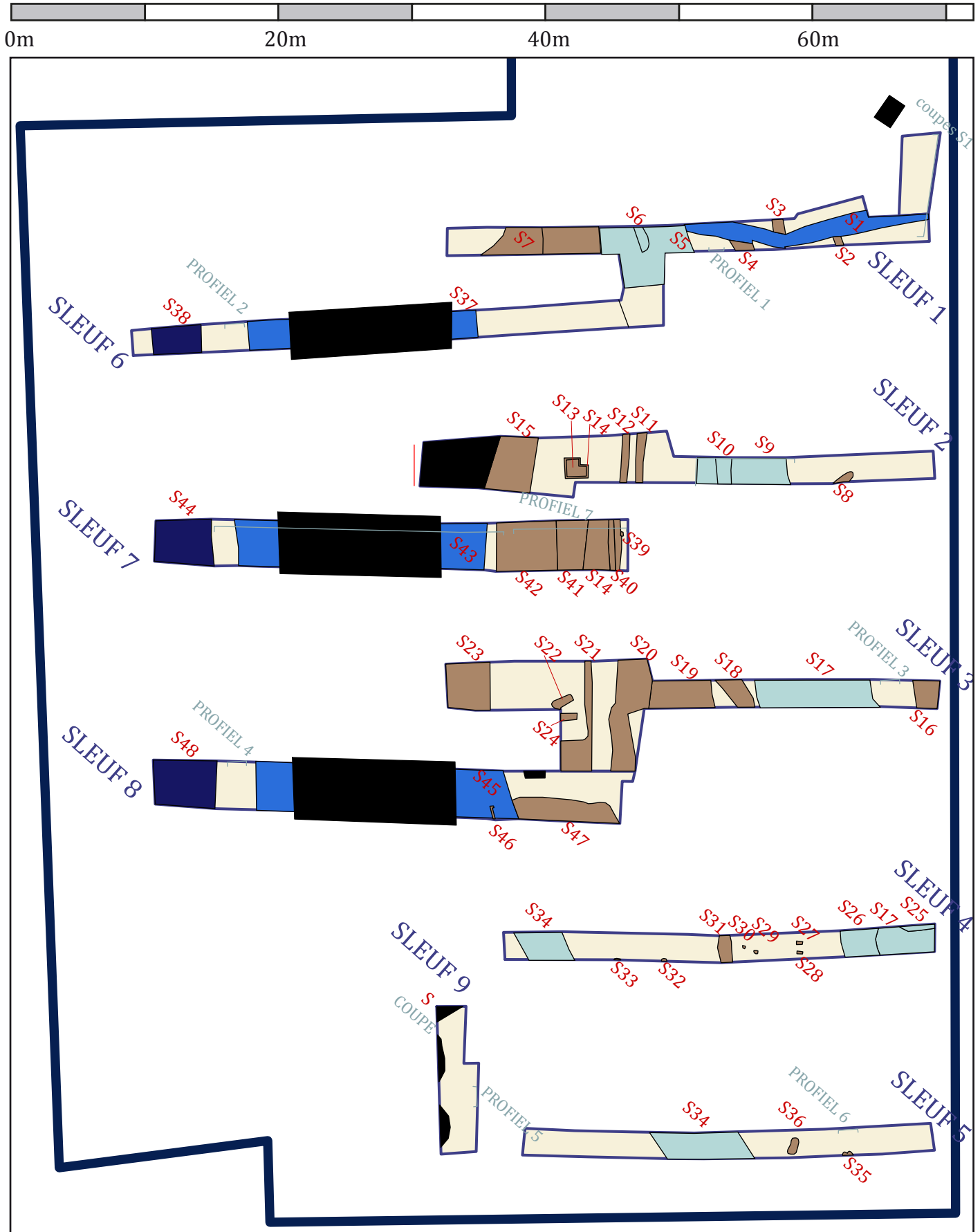

- Projectgebied
- Proefsleuven
- Recente verstering
- Sporen algemeen
- Fase 1: 1460 - 1640
- Fase 2: 1600/1650 - 1850/1900
- Fase 3: 1850/1900 - 20eE

Verg.nr: 2015/270

Coördinaten in Lambert 72 Y X

Monument Vandekerckhove

Archeologisch vooronderzoek

Bellem

De Craenestraat

Bijlage 3

Interpretatie (hypothese)

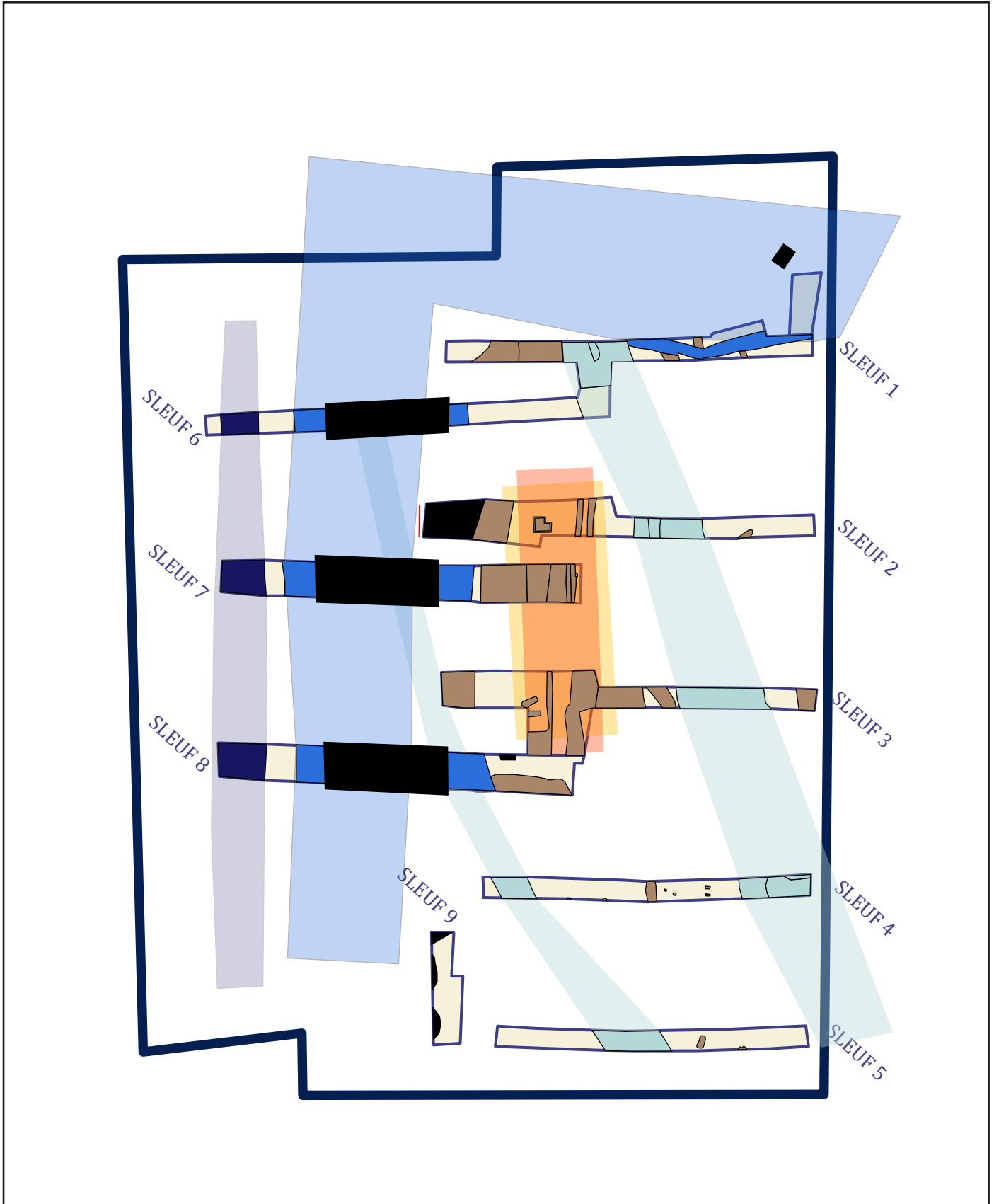
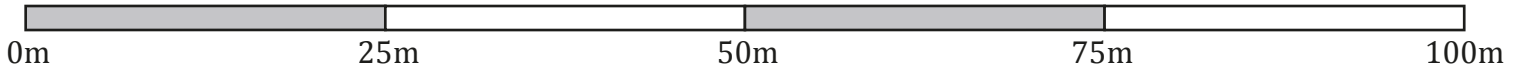
Verg.nr. 2015/270

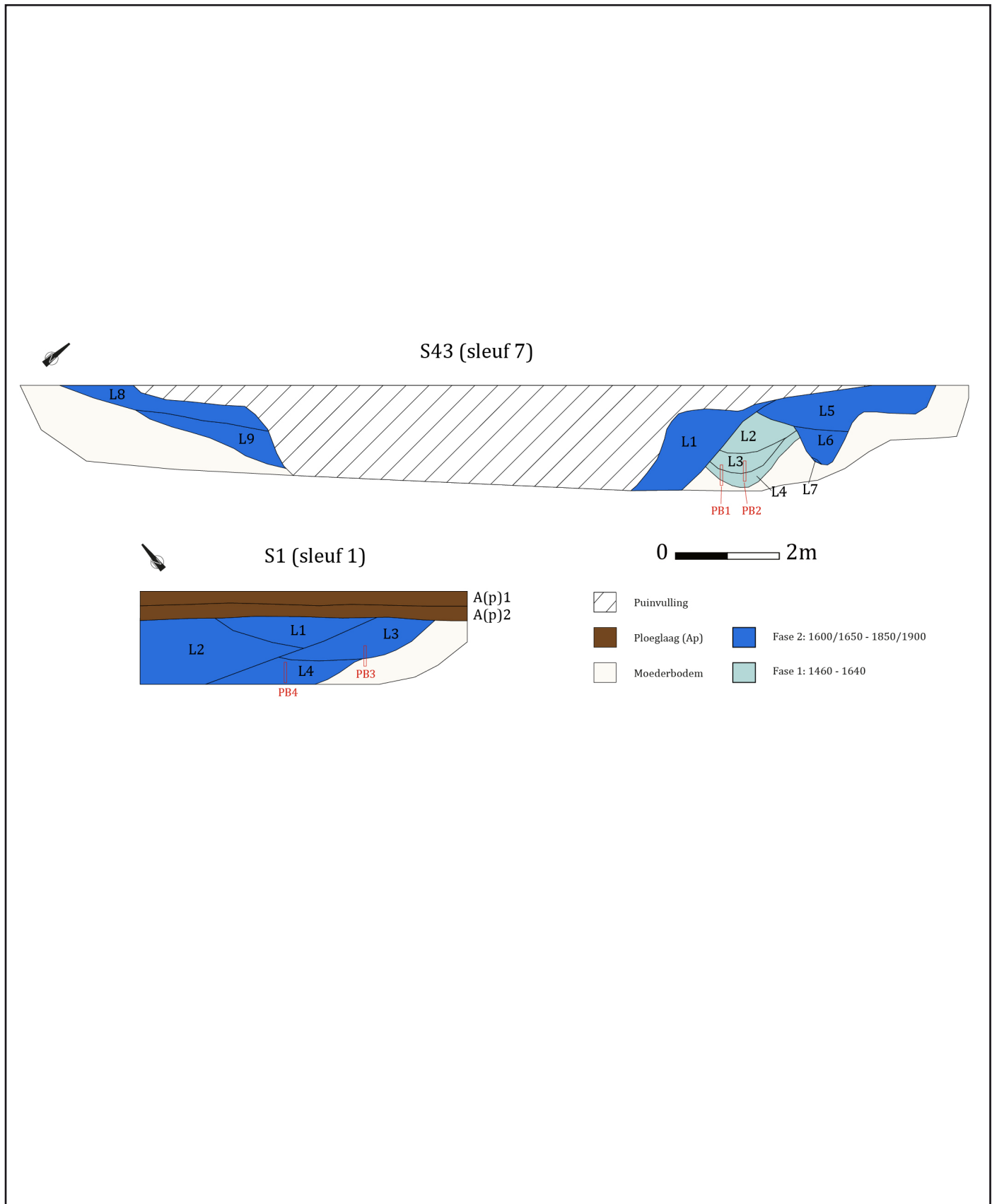

Recente verstoring	Gebouw 1 (28x7,5m)
Sporen algemeen	Gebouw 1 (25x10m)
Sporen fase 1: 1460 - 1640	Grachtfase 1: 1460 - 1640
Sporen fase 2: 1600/1650 - 1850/1900	Grachtfase 2: 1600/1650 - 1850/1900
Proefsleuven	Grachtfase 3: 1850/1900 - 20eE
Sporen fase 3: 1850/1900 - 20eE	

Monument

Vandekerckhove

Waardering macroresten bulkstalen 2 grachten te Bellem - De Craenestraat (Luc Allemeersch)

Inleiding

Er werden twee stalen van greppels aangeleverd met een volume van 10l. Wegens de vele leem/kleideeltjes in suspensie werd dit opnieuw gezeefd op 4 mm, 2 mm en 0,5 mm.

Omdat er relatief weinig materiaal overbleef konden beiden stalen binnen het beperkte tijdsbestek van de waardering toch volledig bekeken worden. Figuren 1 en 2 zijn profielfoto's van de plaatsen van staalname.

Fig.1: sleuf 1, spoor 1

Waardering

Sleuf 1, spoor 1 bevat 2 soorten gekweekte planten en 3 soorten gebruiksplanten.

Bij de gekweekte planten is er één verkoolde graankorrel die sterk beschadigd is en niet verder kon gedetermineerd worden. Daarnaast zijn er ook enkele onvolledige pitten

van zoete/zure kers¹ gevonden. In de (zand)leemstreek is zoete kers een wilde plant maar voor de zandstreek komt die niet van nature voor.

Bij de gebruiksplanten zijn er zowel van gewone braam als van gewone vlier 10-tallen exemplaren gevonden, naast één noot van hazelaar (hazelnoot). Het zijn alle drie soorten die in het wild voorkomen maar die misschien aangeplant of bij kapbeurten gespaard/begunstigd werden.

Zeker als we naar het aantal exemplaren kijken, zijn er opvallend veel gebruiksplanten en gekweekte planten. Deze lijken hier eerder geconcentreerd aanwezig zodat we van een vorm van voedselafval kunnen spreken.

Daarnaast zijn er 15 soorten onverkoolde en 1 soort verkoolde wilde planten gevonden, zij het allen in lage aantallen.

De goede bewaring van het materiaal én de aanwezigheid van een kokerjuffer wijzen op een sedimentatie van materiaal dat meestal waterverzadigd gebleven is.

Fig. 2: sleuf 7, spoor 43

Sleuf 7, spoor 43 bevat 2 soorten gebruiksplanten: enkele exemplaren van gewone braam en één exemplaar van gewone vlier.

¹ Bij onvolledige pitten kan tussen beiden dikwijls geen onderscheid gemaakt worden.

Daarnaast zijn er 2 soorten verkoolde en 11 soorten onverkoolde wilde planten gevonden. Daarbij zijn er 2 soorten die op een heidevegetatie wijzen (struikhei en tormentil). De aantallen zijn wel steeds klein.

De kleine aantallen zaden/vruchten en de vele eierkapsels van regenworm wijzen er op dat dit sediment duidelijk regelmatig boven de grondwatertafel heeft gelegen.

Besluit

Het sediment van spoor 1 (sleuf 1) doet ons een vorm van concentratie van voedselafval veronderstellen. Door een veel sterkere verwerking van het sediment spoor 43 (sleuf 7) is het moeilijker om hier besluiten uit te trekken.

2013/11878
26/10/2015

Monument Vandekerckhove
Oostrozebekestraat 54
8770 Ingelmunster

RADIOCARBON DATING REPORT

Bellem

RICH-22284 (S43 L4 inv nr 1) : 342±28BP

68.2% probability

1480AD (23.5%) 1530AD

1550AD (44.7%) 1640AD

95.4% probability

1460AD (95.4%) 1640AD

RICH-22290 (S1 L4 inv nr 7) : 346±29BP

68.2% probability

1480AD (24.6%) 1530AD

1550AD (43.6%) 1640AD

95.4% probability

1460AD (95.4%) 1640AD

Met vriendelijke groeten,

Mark Van Strydonck

mark.vanstrydonck@kikirpa.be

Mathieu Boudin

Mathieu.boudin@kikirpa.be

Waardering pollenstalen van Bellem De Craenestraat

Rapport 4024

Waardering pollenstalen van Bellem De Craenestraat

Een specialistisch onderzoek

N. van Asch

Colofon

ADC Rapport 4024

Waardering pollenstalen van Bellem De Craenestraat
Een specialistisch onderzoek

Auteur: N. van Asch

In opdracht van: Monument Vandekerckhove nv

Foto's en tekeningen: ADC ArcheoProjecten, tenzij anders vermeld

© ADC ArcheoProjecten, Amersfoort, december 2015

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt
worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

ADC ArcheoProjecten aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend
uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

ISSN 1875-1067

ADC ArcheoProjecten
Postbus 1513
3800 BM Amersfoort
Tel 033 299 8181
Fax 033 299 8180
Email info@archeologie.nl

1 Waardering pollenstalen van Bellem De Craenestraat

dr. N. van Asch

1.1 Inleiding

Tijdens archeologisch onderzoek aan de Craenestraat te Bellem is een site met walgracht aangetroffen. Een tweetal grachten is bemonsterd ten behoeve van palynologisch onderzoek (tabel 1, afb. 1). Deze grachten dateren tussen 1400 en 1600.

Het onderzoek heeft als doel een vegetatiereconstructie en reconstructie van de voedsel economie te maken. Dit rapport betreft de waardering van de bij de opgraving bemonsterde pollenstalen. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Bert Acke van Monument Vandekerckhove nv.

Tabel 1 Onderzochte pollenstalen uit een tweetal grachten te Bellem.

Pollenbak	Spoor	Laag	Diepte (cm)	Context
4	1	L4	18	Gracht
1	43	L4	24	Gracht

Afb. 1 Doorsnede door de grachten: gracht S1 (links) en S43 (rechts). De bemonsterde niveaus zijn weergegeven met een rode ster.

1.2 Methodes

De pollenbakken zijn tijdens de opgraving in de wand van de bemonsteringsput geslagen. Uit elk van de twee pollenbakken is bij ADC ArcheoProjecten in Amersfoort een pollenstaal genomen van 6 cm³. De beide stalen zijn volgens de standaardmethoden van Fægri & Iversen door het Laboratorium Sedimentanalyse op de Vrije Universiteit opgewerkt.¹ Het pollen is gewaardeerd met een microscoop met vergroting 400-1000x en gedetermineerd met behulp van de standaarddeterminatie werken van Moore *et al.*, Beug en de "Northwest European Pollen Flora", vol. I-VIII.²

Er is globaal gekeken welke plantensoorten voorkomen in de stalen en naar de concentratie en conserveringstoestand van het pollen. Daarnaast is er gekeken naar de aanwezigheid van houtskool, schimmelsporen, algen en eventuele menselijke indicatoren. Vervolgens kan er op basis van dit beeld een advies gegeven worden in hoeverre de stalen geschikt zijn voor verdere analyse en een eventuele datering op basis van het pollenspectrum.

¹ Fægri & Iversen 1989.

² Moore *et al.* 1991; Beug 2004; Punt *et al.* 1976-2003.

1.3 Resultaten

In tabel 2 staan de belangrijkste resultaten van het waarderend onderzoek van de pollenstalen. Het pollen in de beide stalen heeft een goede concentratie en is redelijk tot goed geconserveerd. In de beide stalen is vrij veel pollen aanwezig van verschillende bomen en struiken, zoals den (*Pinus*), linde (*Tilia*), iep (*Ulmus*), beuk (*Fagus*), haagbeuk (*Carpinus*), eik (*Quercus*), hazelaar (*Corylus*) en els (*Alnus*). Daarnaast is pollen aanwezig van struikhei (*Calluna*). Van granen (Cerealia) zijn in de beide stalen enkele pollenkorrels aangetroffen. Ook is wat pollen aangetroffen van onkruiden, zoals composieten (Asteraceae liguliflorae, Aster-type) en smalle weegbree (*Plantago lanceolata*). Verder zijn pollenkorrels dan wel sporen aanwezig van grassen (Poaceae), varens (*Dryopteris*-type) en veenmos (*Sphagnum*).

Vanwege de redelijk tot goede conservering en goede concentratie van het pollen komen de beide stalen in aanmerking voor verdere analyse. Analyse van de stalen zal leiden tot een reconstructie van de regionale en lokale vegetatie in de omgeving van Bellem. Op basis van de waarderingslijst lijkt het aandeel boompollen vrij groot te zijn. Analyse van de stalen zal uitwijzen in hoeverre er bossen of bosschages in de omgeving voorkwamen.

In het staal uit spoor S1 is een pollenkorrel aangetroffen van korenbloem (*Centaurea cyanus*). Korenbloem komt niet van nature in Nederland en België voor en wordt als pollen pas vanaf de 10^e-11^e eeuw gevonden.³ Op basis van het pollen van korenbloem dateert dit staal dus vanaf de 10^e-11^e eeuw, wat in overeenstemming is met de archeologische datering (1400-1600). Het tweede staal is minder duidelijk te dateren, maar lijkt erg vergelijkbaar met het eerste staal, waardoor een vergelijkbare ouderdom aannemelijk is.

Tabel 2 Waardering pollenstalen van Bellem De Craenestraat.

Conservering + concentratie: G = goed, R = redelijk.

Houtskool: xx = duidelijk aanwezig, xxx = talrijk.

Analyse aan te raden: J = ja.

Monster locatie	Diepte (cm)	Spoor	Conservering	Concentratie	houtskool	Inhoud	Mogelijke menselijke invloed	Schimmelsporen & parasieten	Analyse aan te raden	Geschatte ouderdom op basis van gescande pollen inhoud
BEDE15-PB-4-18	18	S1	R	G	xxx	<i>Pinus, Tilia, Carpinus, Quercus, Corylus, Alnus, Calluna, Cerealia, Asteraceae liguliflorae, Aster-type, Centaurea cyanus, Plantago lanceolata, Poaceae, Cyperaceae, Dryopteris-type</i>	Cerealia	Sordaria-type	J	vanaf 10e/11e eeuw
BEDE15-PB-1-24	24	S43	R-G	G	xx	<i>Pinus, Carpinus, Fagus, Ulmus, Tilia, Quercus, Corylus, Alnus, Polypodium, Calluna, Cerealia, Poaceae, Apiaceae, Dryopteris-type, Sphagnum</i>	Cerealia		J	Lastig te dateren, lijkt vergelijkbaar met andere staal

1.4 Conclusies

De vulling van twee grachten van de locatie De Craenestraat te Bellem zijn bemonsterd voor palynologisch onderzoek. Het pollen in de beide stalen is redelijk tot goed geconserveerd en heeft een goede concentratie. Analyse van de beide stalen wordt dan ook geadviseerd. In de stalen is pollen aanwezig van verschillende bomen en struiken, maar ook van struikhei, graan, onkruiden en grassen. Analyse van deze stalen zal leiden tot een reconstructie van de regionale en lokale vegetatie in de omgeving van Bellem.

³ Van Haaster & Brinkkemper, 1995.

1.5 Literatuur

Beug, H.J., 2004: *Leitfaden der Pollenbestimmung für Mitteleuropa und angrenzende Gebiete*. München.

Fægri, K. & J. Iversen, 1989: *Textbook of pollen analysis*. fourth edition. Chichester.

van Haaster, H. & Brinkkemper, O. 1995: *RADAR, a Relational Archaeobotanical Database for Advanced Research*. *Vegetation History & Archaeobotany* 4, 117-125.

Moore, P.D., J.A. Webb & M.E. Collinson, 1991: *Pollen Analysis*. Oxford.

Punt, W. et al., 1976-2003: *The Northwest European Pollen Flora*. Amsterdam (vol I (1976); vol II (1980); vol III (1981); vol IV (1984); vol V (1988); vol VI (1991); vol VII (1995); vol VIII (2003)).

ARCHEOLOGISCHE PROSPECTIE

Bellem - De Craenestraat 2015

BIJLAGE FOTOLIJST

Monument
Vandekerckhove N.V.

Monument Vandekerckhove nv
Oostrozebekestraat 54
8770 INGELMUNSTER

Auteurs: Bracke Maarten
Bot Bart

Redactie: Bert Acke

DSCN9623.JPG - Spoornummer(s): 13 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9621.JPG - Spoornummer(s): 13 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9619.JPG - Spoornummer(s): 13 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9617.JPG - Spoornummer(s): 13 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9613.JPG - Spoornummer(s): 32 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9611.JPG - Spoornummer(s): 27 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9610.JPG - Spoornummer(s): 27 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9609.JPG - Spoornummer(s): 13 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9606.JPG - Spoornummer(s): 13 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9605.JPG - Spoornummer(s): 13 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9603.JPG - Spoornummer(s): 13 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9602.JPG - Spoornummer(s): 13 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9600.JPG - Spoornummer(s): 13 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9598.JPG - Spoornummer(s): 13 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9596.JPG - Spoornummer(s): 13 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9594.JPG - Spoornummer(s): 13 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9590.JPG - Spoornummer(s): 36 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9587.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Profiel 6 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9585.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur:
Profiel 5 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9584.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur:
Profiel 4 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9581.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur:
Profiel 3 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9580.JPG - Spoornummer(s): 13 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / -
Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9577.JPG - Spoornummer(s): 13 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / -
Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9576.JPG - Spoornummer(s): 6 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / -
Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9572.JPG - Spoornummer(s): 6 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9571.JPG - Spoornummer(s): 6 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9570.JPG - Spoornummer(s): 6 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9569.JPG - Spoornummer(s): 6 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9566.JPG - Spoornummer(s): 6 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9564.JPG - Spoornummer(s): 6 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9562.JPG - Spoornummer(s): 6 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9560.JPG - Spoornummer(s): 6 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9558.JPG - Spoornummer(s): 6 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9555.JPG - Spoornummer(s): 6 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9553.JPG - Spoornummer(s): 6 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9552.JPG - Spoornummer(s): 6 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9551.JPG - Spoornummer(s): 6 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9550.JPG - Spoornummer(s): 6 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9548.JPG - Spoornummer(s): 6 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9546.JPG - Spoornummer(s): 6 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9545.JPG - Spoornummer(s): 6 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9544.JPG - Spoornummer(s): 6 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9543.JPG - Spoornummer(s): 6 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9540.JPG - Spoornummer(s): 6 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9537.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Profiel 2 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9535.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Profiel 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9532.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Sfeer 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9530.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /9//

DSCN9527.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /9//

DSCN9526.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /9//

DSCN9522.JPG - Spoornummer(s): 9, 10 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9519.JPG - Spoornummer(s): 9, 10 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9516.JPG - Spoornummer(s): 9, 10 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9515.JPG - Spoornummer(s): 9, 10 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9513.JPG - Spoornummer(s): 9, 10 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9512.JPG - Spoornummer(s): 9, 10 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9511.JPG - Spoornummer(s): 1 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9510.JPG - Spoornummer(s): 1 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9508.JPG - Spoornummer(s): 1 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9506.JPG - Spoornummer(s): 1 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9504.JPG - Spoornummer(s): 1 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9503.JPG - Spoornummer(s): 1 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9501.JPG - Spoornummer(s): 1 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9497.JPG - Spoornummer(s): 1 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9495.JPG - Spoornummer(s): 1 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9494.JPG - Spoornummer(s): 1 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9493.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9490.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9488.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9487.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9485.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9483.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9482.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9481.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9480.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9479.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9478.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9477.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9476.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9472.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9471.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9470.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9469.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9468.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9467.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9462.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9461.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9460.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9459.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9458.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9457.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9456.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9455.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9454.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9453.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9452.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9451.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9450.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9449.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9448.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9447.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9446.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9445.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9444.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9443.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9442.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9441.JPG - Spoornummer(s): 14 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /7//

DSCN9440.JPG - Spoornummer(s): 14 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /7//

DSCN9439.JPG - Spoornummer(s): 14 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /7//

DSCN9438.JPG - Spoornummer(s): 14 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /7//

DSCN9437.JPG - Spoornummer(s): 14 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /7//

DSCN9436.JPG - Spoornummer(s): 14 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /7//

DSCN9435.JPG - Spoornummer(s): 14 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /7//

DSCN9434.JPG - Spoornummer(s): 14 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /7//

DSCN9433.JPG - Spoornummer(s): 14 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /7//

DSCN9432.JPG - Spoornummer(s): 14 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /7//

DSCN9431.JPG - Spoornummer(s): 14 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /7//

DSCN9430.JPG - Spoornummer(s): 14 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /7//

DSCN9429.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /7//

DSCN9427.JPG - Spoornummer(s): 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9423.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /8//

DSCN9422.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /8//

DSCN9421.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /8//

DSCN9420.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /8//

DSCN9419.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /8//

DSCN9418.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /8//

DSCN9417.JPG - Spoornummer(s): 46 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9416.JPG - Spoornummer(s): 46 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9415.JPG - Spoornummer(s): 46 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9414.JPG - Spoornummer(s): 46 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9413.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /7//

DSCN9411.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /7//

DSCN9410.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /7//

DSCN9409.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /7//

DSCN9408.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /7//

DSCN9406.JPG - Spoornummer(s): 39, 40, 41, 42, 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /7//

DSCN9405.JPG - Spoornummer(s): 39, 40, 41, 42, 43 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /7//

DSCN9403.JPG - Spoornummer(s): 39 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9402.JPG - Spoornummer(s): 39 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9401.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9398.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /6//

DSCN9397.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /6//

DSCN9396.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /6//

DSCN9395.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /6//

DSCN9391.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /6//

DSCN9389.JPG - Spoornummer(s): 19 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9386.JPG - Spoornummer(s): 19 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9385.JPG - Spoornummer(s): 19 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9382.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9381.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9380.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9379.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /5//

DSCN9376.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /5//

DSCN9375.JPG - Spoornummer(s): 36 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9374.JPG - Spoornummer(s): 36 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9373.JPG - Spoornummer(s): 35 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9372.JPG - Spoornummer(s): 35 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9371.JPG - Spoornummer(s): 35 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9370.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /5//

DSCN9369.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /5//

DSCN9367.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /4//

DSCN9366.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /4//

DSCN9365.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /4//

DSCN9363.JPG - Spoornummer(s): 33 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9362.JPG - Spoornummer(s): 33 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9361.JPG - Spoornummer(s): 32 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9360.JPG - Spoornummer(s): 32 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9359.JPG - Spoornummer(s): 32 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9358.JPG - Spoornummer(s): 29, 30 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9357.JPG - Spoornummer(s): 29, 30 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9355.JPG - Spoornummer(s): 27, 28 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9354.JPG - Spoornummer(s): 27, 28 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9352.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /3//

DSCN9351.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /3//

DSCN9349.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /3//

DSCN9348.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /3//

DSCN9346.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /3//

DSCN9345.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9343.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9341.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9340.JPG - Spoornummer(s): 12 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9339.JPG - Spoornummer(s): 12 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9337.JPG - Spoornummer(s): 13 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9336.JPG - Spoornummer(s): 13 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9333.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /2//

DSCN9332.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /2//

DSCN9330.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /2//

DSCN9327.JPG - Spoornummer(s): 8 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9326.JPG - Spoornummer(s): 8 - Inventarisnummer(s): / - Structuur: / - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9324.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /1//

DSCN9322.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /1//

DSCN9319.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur: Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /1//

DSCN9318.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur:
Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /1//

DSCN9315.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur:
Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /

DSCN9314.JPG - Spoornummer(s): / - Inventarisnummer(s): / - Structuur:
Algemeen 1 - Zone/Werkput/Kijkvenster/Vlak: /